

Det digitala lär-rummet

Rapport om ett projekt
för att utveckla en fortbildningsstrategi

Del 2: huvudrapport



HÖGSKOLAN PÅ ÅLAND

Living V&I Ab

Det digitala lär-rummet

Rapport om ett projekt
för att utveckla en fortbildningsstrategi

Del 2: huvudrapport

För Högskolan på Åland
Living V&I Ab
2003



HÖGSKOLAN PÅ ÅLAND



Projektet har delfinansierats av Europeiska Socialfonden
genom Ålands Mål 3-program 2000–2006

Utgivare: Högskolan på Åland
PB 1010
AX-22111 Mariehamn, Åland

Text Inger Eriksson & Viveca Lindberg
Grafisk formgivning och omslag Rita Jokiranta

ISBN 952-9735-16-2
Tryckeri Mariehamns Tryckeri Ab
Mariehamn 2003

Innehåll

Förord	9
Inledning	10
1. Utgångspunkterna för projektet – förprojekteringen	11
1.1. Pedagogisk forskning om fortbildning	11
1.2. Centrala frågor	12
1.3. Projektets mål	12
1.3.1. Huvudprojektets mål	12
1.3.2. Mål för modellprojekten	13
1.4. Behovsutredning	13
1.4.1. Grundskolan	13
1.4.2. Gymnasialstadiet	14
1.5. ITiS på Åland	14
1.6. Integrering av barn i behov av särskilt stöd	14
1.7. Det virtuella lärarrummet	15
1.8. Miljövänlig förbränningsteknik	15
1.9. Beslut om modellprojekt	15
1.10. Upphandlingsförfarande	16
2. Huvudprojektet	18
2.1. ITiS-Åland	18
2.1.1. Deltagande skolor	19
2.1.2. Genomförandet	20
2.1.3. Lärares uppfattningar och erfarenheter – baserade på gruppintervjuer och en enkät	21
Intervjuer med lärarna i Lumparland	22
Intervjuer med lärarna i Ytternäs	27
Enkätstudien – utvärderingen av projektet	31
Kommunikationen via FirstClass	32
2.1.4. Fortbildarnas synpunkter på basen av intervjuer under projektets gång	33
2.1.5. Fortbildning i process, fortbildning som kollegial samverkan, IKT som innehåll och hjälpmedel	34
2.1.6. Slutsatser om modellprojektet ITiS-Åland	34
Projektets starka sidor	35
Projektets svagheter	35
2.2. Virtuella lärarrummet	35
2.2.1. Genomförande	36
2.2.2. Lärares uppfattningar och erfarenheter – baserade på gruppintervjuer och en enkät	37
Enkätstudien	43
2.2.3. Fortbildarnas synpunkter på basen av intervjuer under projektets gång	45

2.2.4. Fortbildning i process, fortbildning som kollegial samverkan, IKT som innehåll och hjälpmedel	46
2.2.5. Slutsatser om modellprojektet Virtuella lärarrummet	46
Styrka med projektet	46
Projektets svagheter	47
3. Erfarenheter av två modellprojekt	48
3.1. Fortbildningens innehåll och deltagarnas behov	48
3.1.1. Lärarnas behov?	48
3.1.2. Behov av eller krav på kompetensutveckling?	49
3.2.Handledning för och i ett konkret projekt	50
3.2.1. ITiS-Åland	50
3.2.2. Virtuella lärarrummet	51
3.2.3. Diskussion	52
3.3. IKT som redskap?	53
3.4. Samarbetsinlärning	54
3.5. Övriga synpunkter: informationen om projektet	55
3.5.1. Informationen om respektive modellprojekt	55
3.5.2. Informationen om projektets organisation	55
3.6. Modellprojektens kortsiktiga mål och resultat	56
4. Diskussion av resultatet	58
Referenser	59
Bilaga 1 (utformat på basen av programmet för ITiS för Svenska utlandsskolan)	
Fortbildningsprogrammet - ITiS på Åland	61
Bilaga 2 (programmet utarbetat av Ellmin & Ellmin)	63

Förord

Denna rapport utgör en fördjupad beskrivning av del 1, som publicerades under våren 2003. Del 1 avsåg att utgöra en *översiktlig* beskrivning av projektets centrala mål, genomförandefasen och de slutsatser som dragits om den fortbildningsstrategi som prövades. Denna del ger en *fördjupad* beskrivningen av framför allt genomförandefasen (huvudprojektets del 3) och riktar sig till fortbildningsarrangörer som intresserar sig för de processer som låg till grund för de slutsatser som dragits.

Härmed avrapporteras även projektet i förhållande till projektägaren, Högskolan på Åland, och Europeiska Socialfonden.

Mariehamn, den 18 juni 2003

Inger Eriksson
Living V&I Ab

Viveca Lindberg
Living V&I Ab

Inledning

Landskapsstyrelsen godkände vintern 2001 Ålands yrkeshögskolas¹ anhållan om förprojektering av Mål-3 projektet 'Det digitala lär-rummet'. Living V&I Ab fick i uppdrag att under förprojekteringen planera huvudprojektet och dess uppföljning och utvärdering. Ålands yrkeshögskola stod som projektägare och Living fick uppdraget som projektledare. Projektägaren utsåg en referensgrupp som representerade tänkbara intressenter i relation till projektet. I referensgruppen ingick följande personer:

Ulf Asplund, Ålands teknologisentrum

Johan Eriksson, Ålands handelskammare (ersatte Agneta Erlandsson-Björklund fr.o.m. mars 2002)

Johan Furu, Ålands yrkeshögskola (ny fr.o.m. mars 2002)

Viveca Häggblom, Ålands handelsläroverk (ersatte Gyrid Högman fr.o.m. maj 2002)

Inger Rosenberg-Mattsson, Norra Ålands högstadiestrikt

Kurt Wendelin, Mariehamns stad

Conny Wikman, Navigare (fr.o.m. mars 2002)

Uptakten till Det digitala lär-rummet formades inom ramen för Wheel-IT projektet 'Den Digitala skolan'. År 2000 angavs på hemsidan www.wheelit.nu (numera nedlagd) att ambitionen för 'Den Digitala skolan' är att

... hitta och utveckla nya modeller för kompetensutveckling för livslångt lärande i första hand för vuxenstuderande, på längre sikt för alla studerande. Målet är att skapa ett naturligt förhållningssätt till datorn som hjälpmedel/redskap. Ambitionen är att samtidigt utveckla det åländska utbildningssystemet vilket i sin tur stärker Ålands konkurrenskraft för framtiden. Det övergripande målet är att landskapet Åland får en möjlighet att delta i det globala skeendet på ett helt nytt sätt och att den digitala skolan är en verklighet.

Projektet Det digitala lär-rummet utformades som ett s.k. mål 3-projekt, d.v.s. delfinansierat av Europeiska Socialfonden genom Ålands Mål 3-program. Projektet bestod en förprojekteringsdel (del 1), ett huvudprojekt (del 2), en uppföljnings- och utvärderingsdel (del 3) och en informationsdel (del 4). Under förprojekteringen hade projektledarna i uppdrag att planera huvudprojektet. Det syfte som formulerades för huvudprojektet var att **utveckla en strategi för kompetensutveckling med stöd av IKT** (informations- och kommunikationsteknologi). Huvudprojektet Det digitala lär-rummet riktade sig således till en bredare målgrupp än skolan, men eftersom Den Digitala skolan utgjorde upptakten till Det digitala lär-rummet bestämdes att de modellprojekt som utformades för att pröva strategin skulle riktas mot skolan.

¹ Från och med 1 januari 2003 Högskolan på Åland.

1. Utgångspunkterna för projektet – förprojekteringen

Under förprojekteringen drogs riktlinjerna för strategin upp och de lång- och kortsiktiga målen utvecklades. Vidare gjordes en behovsutredning i form av en enkät till målgruppen.

För Ålands del innebär fortbildning vanligen att deltagarna måste resa till de platser där föreläsningarna ges alternativt att föreläsarna måste bjudas in till Åland. I båda fallen blir fortbildningen förhållandevis dyr p.g.a. resekostnaderna. För att det ska vara lönsamt att bjuda in föreläsare till Åland bör deltagarantalet vara tillräckligt stort. Med få deltagare blir kursavgiften så högt att utbildningsarrangören riskerar att inte få ett tillräckligt deltagarantal. Särskilt inom offentliga sektorn är detta ofta ett problem.

Distansutbildningar av olika slag har ökat under senare år. Utvecklingen av Internet har särskilt bidragit till att antalet utbildningsarrangörer som erbjuder IKT-baserade kurser ökat i antal. Konceptet är dock i många fall detsamma som brevskolornas kurser på 1960-talet, med den skillnaden att kursbrevet landar i den digitala e-brevlådan istället för i den vanliga brevlådan. Detta bidrar till att göra utbudet svåröverskådligt både för den som vill erbjuda fortbildning för sin personal/för en grupp deltagare och för enskilda deltagare – på vilka grunder ska man rekommendera och/eller välja fortbildning?

1.1. Pedagogisk forskning om fortbildning

Eftersom det hade fattats ett beslut om att strategin skulle prövas ut på lärare utgjorde forskning om lärarfortbildning en av utgångspunkterna under förprojekteringen. Den fråga som projektledningen grundade planeringsarbetet på var hur lärarfortbildning ska utformas för att leda till de förändringar som eftersträvas. Traditionell fortbildning, d.v.s. på föreläsningar baserade kortare eller längre kurser, har ofta visat sig misslyckas med att åstadkomma önskvärda förändringarna i verksamheten (Madsen, 1994). Aktuell pedagogisk forskning om lärares kunskapsutveckling och lärande kan sammanfattas i några generella aspekter som bör beaktas vid utformandet av fortbildningar som syftar till en förändrad verksamhet. Fortbildningen bör:

- ▶ förankras innehållsligt i och knyta an till deltagarnas vardagliga yrkesverksamhet
- ▶ genomföras i processform över tid, där handledning och samarbetsinläring fungerar som motor
- ▶ stärkas genom samverkan mellan andra organisationer inom branschen och bildandet av nätverk
- ▶ fungera som ett stöd för utvecklandet av lärande organisationer

Dessa fyra aspekter beskrivs som centrala för att forma effektiva kompetensutvecklingsprojekt/fortbildningar (Egerbladh, Andersson & Rönnerman, 1995; Freeman, 1999; Hauge, 2000; Rönnerman, 1993; 1998). De två första aspekterna ses som

speciellt viktiga i de fall kompetensutvecklingen/fortbildningen ska genomföras på distans (Bitner & Bitner, 2002; Kelsey & Mincemoyer, 2001; Knapsczyk 1993; Murray, 1998).

1.2. Centrala frågor

Andra centrala frågeställningar projektledningen arbetade med under förprojekteringen var:

- Vilka möjligheter ger dagens informationsteknologi om man på Åland vill ta initiativ till att skapa fortbildningar som det åländska samhället/näringslivet har behov av?
- Kan man lokalt skapa fortbildningar/kompetensutvecklingsprojekt som tillgodo gör den kompetens som finns utanför Åland med hjälp av IKT?
- Kan man utforma några generella pedagogiska principer för hur sådana kompetensutvecklingsprojekt kan utformas för att skapa ett lärande som resulterar i en förändrad verksamhet?
- Kan generella pedagogiska principer användas för att utforma grunden för kompetensutvecklingsprojekt som, med hjälp av IKT, kan säljas till kunder utanför Åland?
- Kan strategier för fortbildning på distans utvecklas som överskrider de traditionella brevkurserna som var populära förr?

Dessa frågor överskrider uppdraget och har fungerat som vägledande för projektledningen då det gällt att försöka hitta olika sätt att förstå resultaten av projektet.

1.3. Projektets mål

För huvudprojektet formulerades fyra övergripande mål. För att pröva strategin utvecklades två modellprojekt och på basen av de övergripande målen utvecklades några kortsiktiga mål för modellprojekten.

1.3.1. Huvudprojektets mål

Projektet Det digitala lär-rummet tog sin utgångspunkt i det ovanstående och konstaterade att den strategi som bäst borde svara mot de behov som det åländska samhället har bör:

- ske i anslutning till deltagarnas behov och deras vardagsverksamhet
- vara processinriktad, d.v.s. deltagarna skall få handledning för att genomföra ett konkret och avgränsat projekt relaterat till deras dagliga arbete
- använda IKT som redskap och ske helt eller delvis på distans
- organiseras enligt principerna för samarbetsinläring

Långsiktigt riktade sig projektet till målgrupper som *personalutbildare* och *fortbildningsarrangörer* inom olika sektorer och organisationer – såväl *privata* som *offentliga*. De fortbildningsstrategier som har prövats, reviderats, dokumenterats och presenterats ska kunna användas även för andra målgrupper än skolan.

1.3.2. Mål för modellprojekten

För att göra det möjligt att pröva denna strategi skulle man inom ramen för Det digitala lär-rummet utveckla, genomföra och pröva ett antal konkreta modellprojekt. I överensstämmelse med huvudtankarna inom Wheel-ITs Den Digitala skolan formades följande kortsiktiga centrala målsättningar:

- att lärare inom grundskola och gymnasialstadiet kan använda IKT som pedagogiskt redskap i undervisningen och för fortbildning
- att, utgående från lärarnas verksamhet, höja lärarnas kompetens inom ett område de själva väljer
- att sammanföra lärare från samma eller olika skolor med gemensamma fortbildningsintressen

Kortsiktigt riktade sig projektet således till lärare inom grundskolan och gymnasialstadiet.

1.4. Behovsutredning

Under maj 2001 genomfördes en enkätstudie riktad till samtliga lärare inom grundskolan och gymnasialstadiet. Enkäten distribuerades till samtliga grundskolor (28 st.) och skolorna på gymnasialstadiet (7 st.). De 33 enkäter som returnerades uppgavs representera sammanlagt 50 grundskollärare från 15 skolor och 30 gymnasialstadielärare från 6 skolor.

Den första analysen av enkäterna skedde i samråd med lärarrepresentanter vid två olika seminarier. Vid det ena seminariet bearbetades förslagen från grundskolans årskurs 1-6 och vid det andra förslagen från grundskolans senare år (7–9) och gymnasialstadiet. Förslagen analyserades utgående från förslagna innehåll.

Totalt utformades sex möjliga fortbildningsprojekt – tre på basen av önskemålen från grundskolans år 1-6 och tre på basen av önskemålen från grundskolans år 7-9 och gymnasialstadiet. Dessa grovplanerades och diskuterades med projektägaren och referensgruppen. Nedan presenteras först samtliga sex fortbildningsprojekt och därefter mera ingående de två som genomfördes.

1.4.1. Grundskolan

De olika förslagen kategoriserades med avseende på förslagets innehåll och diskuterades av deltagande lärare tillsammans med Diana Berthén & Viveca Lindberg från Living V&I Ab. Totalt utformades tre kategorier:

- ▶ Kategori 1 – IKT-verkstad, motsvarar förslag från ca 30 lärare
- ▶ Kategori 2 – Bild och ljud hantering (lite mera avancerad datakunskap), motsvarar svaren från ca 15 lärare
- ▶ Kategori 3 – Integrering av barn med koncentrationssvårighet, motsvarar förslag från 13-15 lärare

I det fortsatta planeringsarbetet bearbetades de tre kategorierna vidare till konkreta fortbildningsprojekt (se nedan).

1.4.2. Gymnasialstadiet

De förslag på fortbildningsinnehåll som inkom från gymnasialstadiet bearbetades också tillsammans med lärarrepresentanter. Totalt utarbetades tre kategorier:

- Kategori 1 – Det virtuella lärarrummet (motsvarar förslag från ett program / 3 skolor)
- Kategori 2 – Förbränningsteknik i relation till miljö (motsvarar förslag från ca 7 lärare)
- Kategori 3 – Språkundervisning (motsvarar förslag från en lärare)

Av de tre kategorierna arbetade vi vidare med de två första. Eftersom kategori 3 motsvarade endast en lärares behov valdes den bort i det fortsatta arbetet. Till en början arbetade vi för att integrera kategorierna 2 och 3 men det motsvarade inte lärarnas behov.

I det följande presenteras de konkreta förslagen till modellprojekt som först arbetades fram.

1.5. ITiS på Åland

I ett tidigt skede kunde vi konstatera att önskemålen i kategori 1 och 2 (grundskolan) till stora delar motsvarade det kompetensutvecklingsprojekt som den svenska regeringen, via Delegationen för IT i Skolan, utarbetat. Satsningen i Sverige gick under benämningen ITiS. I kategori 1 fanns önskemål om datorkunskap på mera elementär nivå och i kategori 2 fanns förslag som krävde mer avancerade förkunskaper och teknisk utrustning. Vår tolkning var att en till åländska förhållanden anpassad variant av ITiS skulle kunna svara mot de önskemål som kategori 1 och 2 byggde på.

Grundidén i ITiS-projekt var att lärarna skulle kunna påverka både det konkreta innehållet – arbetet med eleverna – och vilka tekniska lösningar som valdes. En förutsättning för deltagande i ITiS-projekt var att lärarna *hade eller skaffade sig grundläggande datorvana* och att de *hade möjlighet att arbeta ämnesöverskridande*.

Detta fortbildningsprojekt fick benämningen ITiS på Åland och var i sin inbjudan öppet för alla skolformer. Fortbildningen var uppbyggd på ett sådant sätt att lärarna gavs möjlighet att träna sig i att använda datorer som redskap i relation till elevaktiva arbetsätt inom ramen för sin undervisning.

1.6. Integrering av barn i behov av särskilt stöd

Kategori 3 (grundskolan) utformades som ett separat förslag. Lärare i små skolor upplevde behov av att kunna integrera barn i behov av särskilt stöd. Deras förslag motsvarade ett norskt projekt, beskrivet av Hauge (2000): *Teachers' learning about teaching: The use of teacher written cases in in-service training*.

Även om det fanns en färdig modell för projektet som kunde ha anpassats fanns det inte praktiska förutsättningar att genomföra det. De som bedrivit verksamheten i Norge hade övergått till annan verksamhet. Motsvarande kompetens i Sverige eller på fastlandet kunde inte hittas inom ramen för den tid som avsatts för förprojektering.

1.7. Det virtuella lärarrummet

Kategori 1 (gymnasialstadiet) bearbetades först med rektorn för Ålands hotell- och restaurangskola och två lärare. Detta modellprojekt syftade till att skapa förutsättningar för en gemensam tolkning av läroplanen för lärarna från de tre skolor som genomför olika delar av det gemensamma utbildningsprogrammet. De lärare som lämnade intresseanmälan föreslog att bedömning med portfolio som redskap skulle utgöra utgångspunkten för samarbetet. Vidare föreslog lärarna att Utbildningsstyrelsens strategi, ope.fi² (numera även benämnt edu.fi) – "Färdigheter för informationssamhället åt alla", skulle involveras i projektet för att svara mot huvudprojektets krav om IT-anknytning. Enligt denna strategi hade målen för lärarfortbildningen på fastlandet under åren 2000-2004 fastslagits på tre nivåer:

- Alla lärare får grundläggande användarfärdigheter = ope.fi I
- Över 50 % av lärarna får goda användarfärdigheter = ope.fi II
- Ca. 10 % får fördjupade användarfärdigheter = ope.fi III (totalt 15 sv)

1.8. Miljövänlig förbränningsteknik

Kategori 2 (gymnasialstadiet) utvecklades under planeringstiden i samråd med en representant för de intresserade lärarna och KTH till ett fortbildningsprojekt bestående av fyra delkurser. Ett par av kurserna var planerade att genomföras som närstudier och ett par av kurserna som distanskurser med hjälp av distansundervisningsprogrammet Ping-pong. Offerten för fortbildningen var dimensionerad för maximalt 16 deltagare och uppgick till 614.100 SEK. Enligt kartläggningen var det dock högst 7 lärare inom Ålands sjömansskola som var intresserade av detta fortbildningsprogram. För att undersöka om flera lärare kunde knytas till projektet kontaktades en lärare vid Ålands yrkesskola. På basen av de samtal vi förde med honom om projektets mål och innehåll konstaterades att innehållet inte var relevant för något av programmen vid ÅY.

Fortbildningsprojektet bedömdes därför kostnadsmässigt som omöjligt att försvara inom ramen för Det digitala lär-rummet. Likaså fanns det inom referensgruppen en viss tveksamhet om innehållets relevans i den fortbildning KTH erbjöd. Offerten överlämnades därför till Ålands högskola som förslag på kurs inom deras fortbildningsverksamhet.

1.9. Beslut om modellprojekt

Tillsammans med referensgruppen bestämdes att huvudprojektet, Det digitala lär-rummet, skulle genomföras med två modellprojekt. Det ena (Det virtuella lärarrummet) riktade sig till *ett* utbildningsprogram inom gymnasialstadiet. Det andra (ITiS på Åland) riktade sig främst till grundskolan. Båda fortbildningsprojekten uppfyllde de krav som kunde ställas på ett modellprojekt för att det skulle vara möjligt att utpröva ett IKT-baserat system för kompetensutveckling på distans. Båda projekten sågs som tillräckligt lockande för att få ett deltagarantal som kostnadsmässigt kunde försvaras.

² Koli & Kylmä (2001).

1.10. Upphandlingsförfarande

Upphandlingen av utbildare för de två utbildningsprojekt som slutligen valdes som modellprojekt för prövningen av utbildningssystemet (ITiS på Åland och det Virtuella lärarrummet) skedde enligt följande:

ITiS på Åland – För att få tillstånd till att genomföra ett liknande projekt på Åland och för att få information om möjliga utbildare vände vi oss till ITiS-delegationen som utvecklade och ansvarade för ITiS-projektet i Sverige. De representanter för ITiS-delegationen som vi hade kontakt med rekommenderade Umeå universitet som institutionen med de bästa förutsättningarna att ansvara för utbildningen för de åländska skolorna. Rekommendationen motiverades med att Umeå universitet ansvarade för handledningen av ITiS-projekt mot Svenska utlandsskolan. De hade m.a.o. erfarenhet av distanshandledning av dylika projekt. Eftersom vår första kontakt med ITiS i Sverige hade skett via våra kontakter inom Linköpings universitet diskuterades en offert initialt även med de ITiS-ansvariga inom Linköpings kommun. De hade dock inte tidsmässigt utrymme för extra uppdrag.

Virtuella lärarrummet. Detta projekt bestod ursprungligen av flera olika delar som var tänkta att stödja lärarnas gemensamma arbete med tolkning av läroplanen och bedömningsfrågor.

- Portfolio som redskap för bedömning
- Utbildningsstyrelsens strategi för höjande av lärarnas IT-kompetens, ope.fi
- Samarbetsinlärning

När det gällde portföljbedömning fanns det principiellt fyra alternativ. För de första Karin Taube, som huvudsakligen arbetat med portfolio inom grundskolans lägre år i Sverige (Taube, 1997), för det andra Roger Ellmin vid företaget Ellmin & Ellmin, som dels arbetat med portfolio inom hela grundskolan och dels hade erfarenhet av projekt på fastlandet och i Danmark. Ellmin & Ellmin hade även kontakter till de forskare i Norden som ägnat sig åt bedömning med hjälp av portfolio (Ellmin, 2001; Ellmin & Ellmin 2000). För det tredje hade Lars Lindström vid Lärarhögskolan i Stockholm arbetat med portfolio som redskap vid lärarutbildning med inriktning mot estetik (Lindström, 1997) och för det fjärde hade Pirjo Pollari och Pirjo Linnakylä vid universitetet i Jyväskylä forskat om portfolio som redskap för bedömning både inom grundskolan och andra stadiet på fastlandet – dock främst i förhållande till språkundervisningen inom det teoretiska gymnasiet och på finska (Linnakylä, Pollari & Takala, 1994; Linnakylä, Kankaanranta & Bopry, 1999; Pollari 2000; Pollari, Kankaanranta & Linnakylä, 1996). Den utbildare som bedömdes som mest relevant var Roger Ellmin vid företaget Ellmin & Ellmin och den offert vi fick av dem svarade också mot de önskemål som förts fram av lärarrepresentanterna vid Ålands hotell- och restaurangskola.

Beträffande IT-delen gick frågan först till Hanne Koli/Tammerfors universitet & Yrkes högskolan i Tammerfors, som hade ansvarat för ope.fi-1 och -2 projekten via Utbildningsstyrelsens lärarutbildningsföretag Opeko. Hon avböjde vår offertförfrågan p.g.a. tids-

brist och rekommenderade istället Pasi Silander vid Helsingfors universitet och Utbildningsstyrelsen. Han avböjde också vår offertförfrågan och hänvisade till att han muntligt inte klarade av att undervisa på svenska. Istället erbjöd han handledning via e-post till en valfri person inom skolan, eftersom han ansåg sig ha bättre förutsättningar att klara av skriftliga handledningssituationer på svenska. Sven Schauman blev den person inom Hotell- och restaurangprogrammet som fick rollen som intern handledare med externt stöd.

I fråga om samarbetsinlärning sändes en offertförfrågan till Siv Vähämäki-Sundman/Österbottens högskola. Andra som arbetat med samarbetsinlärning i Norden är Pasi Sahlberg vid Helsingfors Universitet och Asko Leppilampi vid fortbildnings- och konsultföretaget Asko Leppilampi Oy i Lahtis (jfr Sahlberg & Leppilampi, 1998) och Inger Gröning vid Uppsala universitet (Gröning, 1996). Både Pasi Sahlberg och Asko Leppilampi bedriver dock fortbildning på finska. Inger Gröning har huvudsakligen arbetat med lärare på förskolor och grundskolans lägre år. Siv Vähämäki-Sundman har medverkat vid översättningen av Sahlbergs och Leppilampis bok och arbetar i huvudsak utgående från deras perspektiv och genomför lärarfortbildning på svenska. Valet av henne var därför givet. Denna del av projektet valdes dock bort från ÅHRS' sida innan projektet kommit igång med motiveringen att fortbildningen skulle bli för omfattande.

2. Huvudprojektet

Del 2, d.v.s. huvudprojektet, utgjorde projektets genomförandefas och svarade mot projektets kortsiktiga centrala mål (d.v.s. målen för modellprojekten) samtidigt som det skulle ge underlag för huvudprojektets övergripande mål. Två konkreta fortbildningsprojekt, *ITiS på Åland* och *Det virtuella lärarrummet* genomfördes under perioden januari 2002 – december 2002.

Båda fortbildningsprojekten syftade till att öka såväl lärarnas pedagogiska som deras IKT-kompetens. I båda programmen skulle IKT användas både som redskap för genomförandet av fortbildningen och som innehåll i fortbildningen. Fortbildningsprogrammet *ITiS på Åland* byggde på strategier för ökad IT-kompetens i skolan och baserade sig på projektet IT i skolan (ITiS), som utvecklats i Sverige. *Det virtuella lärarrummet* utgick delvis från den fastländska strategin för lärares vidgade IT-kompetens, ope.fi.

Ett av de övergripande målen för den utvecklade strategin i sin helhet var att fortbildningarna skulle bygga på principer om samarbete och process. De båda fortbildningsprojekten utformades för att svara mot detta.

Fortbildningsprojekten genomfördes i olika hög utsträckning med hjälp av IKT. På inrådan av fortbildarna för ITiS-Åland, Umeå universitet, och Ellmin & Ellmin valdes FirstClass som gemensam kommunikationsplattform. Projektledningen samarbetade med Ålands teknologicenter (ÅTC) för att ge projektet tillgång till utrustning och teknisk support. ÅTC offererade och ansvarade för införskaffandet, upprättandet och upprätthållandet av en FirstClass-server.

I det följande presenterar vi respektive modellprojekt och för en kritisk diskussion utgående från projektens starka och svaga sidor.

2.1. ITiS-Åland

Grundidén med den svenska ITiS satsningen handlade om att stimulera till pedagogiskt utvecklingsarbete (elevaktiva arbetssätt) med IT som ett redskap. Arbetslaget tilldelades ett gemensamt ansvar för att planera och genomföra utvecklingsarbetet, d.v.s. arbetslaget skulle utgöra ett slags studiegrupp. Inom gruppen tolkades målen och med tolkningen som utgångspunkt bestämde gruppen vad de skulle inrikta sig på. Därmed förväntades deltagarna också kunna ta ett stort ansvar för sitt eget och gruppens lärande och utveckling. Sammantaget kan idén uttryckas som att arbetslaget, med hänsyn till lokala förutsättningar och i samverkan med handledare och elever, skulle utforma utvecklingsarbetet så att lärarna fick största möjliga nytta av det. Därmed gavs deltagarna både yttre ramar, valfrihet och stöd för genomförandet (Chaib, Bäckström & Chaib, 2001).

Kompetensutvecklingen motsvarade ungefär tre veckors *heltidsstudier* men den genomfördes under en längre tid; för ITiS-Ålands del från april till december 2002. Inom

arbetslaget genomfördes fortbildningen i tre verksamhetsformer. Dessa kan enligt Chaib, Bäckström och Chaib (2001, sid. 11) beskrivas på följande sätt:

- Varje arbetslag genomför ett ämnesövergripande, problembaserat och elevorienterat utvecklingsarbete tillsammans med sina elever i klassen.
- Arbetslaget fungerar som studiegrupp som med stöd av handledare studerar, diskuterar och dokumenterar sitt arbete. Handledaren står till lagets förfogande under sammanlagt 15 timmar.
- Ett antal arbetslag träffas kontinuerligt i en sammanhållande seminarier serie för att diskutera och utbyta erfarenheter. Seminarier serien leds av handledare – vanligen någon lärare från en lokal lärarutbildning.

På basen av enkätsvaren hade vi konstaterat att flera åländska lärare ville genomföra projekt som innehållsligt handlade om olika saker men där det gemensamma var en fokusering på tematiskt arbete eller problembaserat lärande. De målsättningar som formulerats inom ITiS föreföll relevanta i förhållande till de förslag lärarna vid åländska grundskolor gett, vilket var den grundläggande orsaken till att ITiS valdes som utgångspunkt.

2.1.1. Deltagande skolor

Den svenska ITiS-satsningen omfattade ungdomsskolan, d.v.s. förskoleklassen, grundskolan, sarskolan, sameskolan, specialskolan, kommunala vuxenskolan och gymnasieskolan (www.itis.gov.se). För det åländska projektets del bestämdes först att endast grundskolor och träningsskolan skulle erbjudas möjlighet att få delta eftersom det andra modellprojektet, Det virtuella lärarrummet, riktade sig till gymnasialstadiet.

Det visade sig dock, även efter att anmälningstiden till ITiS-Åland förlängts, att endast två skolor ville delta, Lumparlands skola (med tre lärare, d.v.s. skolans samtliga lärare) och Ytternäs skola från Mariehamn (med fyra lärare). Tre skolor på gymnasialstadiet erbjöds därför möjlighet att delta, nämligen Ålands naturbruksskola, Ålands sjömansskola och Ålands yrkesskola. Lärarna vid naturbruksskolan bestämde sig så gott som omedelbart för att i princip alla lärare skulle delta. Ingen från ÅSSK hörde av sig och på ÅY anmälde sig två program till detta modellprojekt, utbildningsprogrammen inom samhällliga och sociala sektorn och inom multimedia och kommunikation.

I samband med den första träffen med utbildarna uppgav lärarna från Ålands yrkesskola att de inte skulle få något utbyte av samarbetet med grundskolan. Deras bedömning baserade sig på att de själva arbetat med projektarbete under några år medan de uppfattade att de andra hade mer begränsade erfarenheter. Istället frågade de utbildarna om de kunde erbjuda handledning utanför projektets ram. Den här typen av uppfattningar, att gymnasieskolan inte har något att lära av grundskolan och förskolan, förekom initialt även inom svenska ITiS-projekt. Oftast visade det sig dock att lärarna inom gymnasieskolan fann att de hade mer gemensamt med lärarna inom grundskolan än de föreställt sig (intervjuer med tre ITiS-handledare under 2001).

Lärarna vid Ålands naturbruksskola deltog i ITiS-Åland under vårterminen. Det utvecklingsarbete de planerade att genomföra var en ettårig utbildning till hästskötare. De såg projektet som en chans att få handledning för att göra något de länge talat om. Det visade sig dock att hästskötarutbildningen inte fick tillräckligt antal sökande. Vid ett samtal med rektor Bodil Rehgård i augusti meddelade hon att lärarna trots allt hade för avsikt att delta med ett annat projekt. I september konstaterade hon att de inte haft tid för detta och därför måste avbryta sitt deltagande.

ITiS-Åland fullföljdes således med endast två skolor och sju lärare. Utbytet mellan olika skolor och lärargrupper blev således inte det förväntade. På den här punkten påminner ITiS-Åland om ITiS kompetensutveckling för Svenska utlandsskolan. Även på några andra punkter var den åländska ITiS-satsningen lik den satsning som gjordes i förhållande till Svenska utlandsskolan, t.ex. i det att de åländska skolorna i genomsnitt har färre elever och lärare än i Sverige och att lärarna i de åländska skolorna oftast känner alla elever (Olofsson, 2002).

2.1.2. Genomförandet

ITiS-Åland startade något senare än vad som avsetts. Detta berodde på att den ena av de två handledarna insjuknade allvarligt ett par dagar innan han skulle ha kommit till Åland för att starta projektet. Den andra handledaren måste därför ensam ansvara för projektstarten. Fortbildningens första insats genomfördes i Mariehamn i april 2002. Inför detta tillfälle hade deltagarna dels fått ett informationskompendium (se bilaga 1) om hur programmet var upplagt och vilka de centrala delarna i programmet var. Det första tillfället bestod av två delar. Först träffade handledaren var och en av de tre lärargrupperna för att respektive grupp skulle kunna diskutera och utveckla sina idéer kring vad de ville få ut av projektet till. Diskussionerna fokuserade mål, innehåll och tidsramar. En vanlig handledningsfråga handlade om att avgränsa det arbete lärarna tänkt sig att de skulle genomföra med eleverna inom en rimlig tidsperiod. Därefter genomfördes det första seminariet tillsammans med samtliga grupper. Syftet var dels att lärarna skulle få en uppfattning om hur de övriga seminarierna inom projektet skulle gå till och dels att fungera som inspiration till elevaktiva arbetssätt. Storyline, problem-baserat lärande (PBL) och portfolio som redskap för bedömning introducerades som exempel på elevaktiva arbetssätt med hjälp av bl.a. video. Skolorna fick även ett läromedel, IKT och lärande (Dunkels m.fl., 2001), i form av en CD-rom-skiva. Denna var avsedd att fungera som en instruktion i förhållande till hanteringen av datorn och olika typer av programvara. En kort tid efter det första tillfället erbjöds deltagarna en introduktion i FirstClass vid ÅTC. Endast ett fåtal lärare deltog.

Under resten av våren arbetade lärarna med att planera det projekt de skulle genomföra med sina elever.Handledningen skedde via FirstClass. I slutet av vårterminen sände lärarna slutversionen av sin planering till handledaren som gav skriftlig feedback till var och en av grupperna.

Inför starten på höstterminen genomfördes en videokonferens med projektledarna och handledarna för att stämma av inför fortsättningen och för att presentera ersättaren för den handledare som insjuknat. I samband med den uppföljningsintervju med lärarna som genomfördes i maj 2002 hade det kommit fram att lärarna inte tyckte att de fått någon information om tidtabellen för ITiS-Åland. Handledarna informerades om detta och kunde då via e-post hänvisa till det skriftliga informationsmaterial som deltagarna fått inför den första träffen i Mariehamn. En extra videokonferens ordnades även för att deltagarna skulle få "träffa" den nya handledaren.

De utvecklingsarbeten lärarna inom de deltagande skolorna planerat under vårterminen genomfördes under höstterminen tillsammans med eleverna. Under arbetets gång förde lärarna loggbok och skrev lägesrapporter till handledarna. Under höstterminen genomfördes även ett seminarium där deltagarna skulle diskutera texter de valt att läsa om *IT i ett globalt perspektiv*. Lärarna fick i uppdrag att förbereda sig inför seminariet via den elektroniska konferensen i FirstClass. Lärargrupperna från de båda skolorna skulle sända in sitt material så att den andra gruppen kunde läsa arbetet och kommentera det på förhand. Syftet med detta seminarium var att vidga perspektivet på IT och IT-användning bortom den enskilda skolans horisont.

Då arbetet tillsammans med eleverna avslutades skrev de båda lärargrupperna en slutrapport som baserade sig på loggböckerna, lägesrapporterna, på de texter om IT de läst och på de erfarenheter de fått i och med utvecklingsarbetet. Rapporterna presenterades muntligt och digitalt under ett avslutande seminarium i Mariehamn, där lärargrupperna från de båda skolorna opponerade på varandras arbeten. Denna del fungerade som en examination. Examinationen utgjorde en del av ITiS-konceptet och syftade till att lärarna skulle explicitgöra sina erfarenheter av utvecklingsarbetet men även till att utvecklingsarbetena skulle kunna presenteras för andra lärare och fungera som inspirationsmaterial för dem. På basen av de synpunkter som kom fram under seminariet fick lärargrupperna i uppdrag att vidareutveckla sina respektive rapporter. Slutversionen av de båda rapporterna kan ses i elektroniskt format. De är länkade till Umeå universitet, Institutionen för interaktiva medier och lärande, webbsidan för ITiS (www.iml.umu.se/) och till Högskolan på Ålands hemsida (www.ha.aland.fi). Med utgångspunkt i de svenska ITiS-intygen, som delades ut när slutversionen av rapporten var godkänd av handledarna, lät projektägaren designa ett motsvarande intyg för de åländska lärarna.

2.1.3. Lärarnas uppfattningar och erfarenheter – baserade på gruppintervjuer och en enkät

Uppföljningen av ITiS-Åland genomfördes dels genom två gruppintervjuer med lärarna och dels genom kommunikationen inom FirstClass. Avslutningsvis utvärderades ITiS-Åland genom att lärarna individuellt fick besvara en enkät som baserade sig på KRUT-enkäten men anpassad till detta modellprojekt.

Intervjuer med lärarna i Lumparland

I Lumparland valde man att arbeta med två teman, dels elevportfolio (jfr. t.ex. Ellmin, 2001; Taube, 1997) och dels med temat Lumparland. Från början fanns en idé om att fortbildningen i högre utsträckning skulle handla om datoranvändning men deltagarna kom snart fram till att huvudidén handlade om det pedagogiska arbetet i klassen, där informationsteknik skulle fungera som *ett* hjälpmedel bland andra. Lärarna upplevde också att fortbildningen kunde bidra till ökad samverkan mellan lärarna.

Intervjuaren: Vad tror ni att den här fortbildningen kommer att ge er?

Lärare 3: Ja jag hoppas ju att man ska få fundera och diskutera och jobba med det här hur man ska arbeta med IT som hjälpmedel i skolan, för det finns ju mycket att fundera kring det då. Att det inte blir ett ämne för sig utan att man faktiskt får in det i undervisningen på ett naturligt sätt. Och sen har ju vi dessutom det senaste året jobbat och diskuterat kring det här med elevportfolio och elevernas självständiga arbete och då tyckte vi att det här passade som hand i handske på något vis.

Lärare 2: Och där tycker jag också, just med tanke på att vi lärare i arbetslaget... att sammanhållningen och att man jobbar mycket mera tätt ihop än man kanske gjort förut. Att man bara jobbat med sin klass. Det tror jag på sikt att kommer att förändras också.

Lärare 1: Jag håller med

Lärare 2: Det är det jag tänker på i första hand.

Lärare 3: Förövrigt har det varit, väldigt mycket av det vi har jobbat och pratat kring, så det har ju kretsat kring just det här med elevernas självständiga arbete och arbetslag och att utveckla hur man får in IT, t.ex. det här med elevportfolio, digital portfolio.

Lärare 1: Och Lumparlandstemat (Utdrag ur gruppintervju 27.5 2002).

Lärarna i Lumparland uppfattade således att fortbildningen planerades utgående från det dagliga arbetet och att de hade möjligheter att påverka innehållet. Vidare upplevde de att fortbildningen blev en del av den övriga undervisningen.

Lärare 3: Jag har förstått det så att utgångspunkten här är att det är *vi* som ska välja innehåll och då ligger det i sakens natur att det blir lite sökande och trevande eftersom ingen talar om för oss vad vi ska göra, utan vi ska planera det själva. Det tar lite tid innan det kommer på plats.

Lärare 2: Det är ju ganska nytt, för oftast när man har varit på fortbildning förut så har det varit föreläsningar. Man har blivit matad med allting men nu måste man själv ta för sig.

Intervjuaren: Kan ni berätta med några ord vad det egentligen är det här?

Lärare 3: Det som jag uppfattar som både bra – och speciellt med det här – är just det här att man som deltagare ges större möjlighet att påverka innehållet i det och att det dessutom är starkt kopplat till det vi gör i skolan. Det är ingenting man far iväg på och så sitter man av en kurs utan...

Lärare 2: Men sen handlar det väl också om kompetensutveckling, framförallt bland lärarna – men också elevernas kunskaper då.

Lärare 1: Och att eleverna får vara aktivt med i projektet.

Lärare 2: Fast från början trodde jag – om jag säger – att det skulle vara mera inriktat på att enbart använda datorer. Men där tycker jag att jag har insett att det är ju nog mycket mer än så (Utdrag ur gruppintervju 27.5 2002).

Lärare 1: Och sen när man får använda sådana här Lumparlands teman, så då har man redan... att man behöver inte hitta på nya ämnen för den skull att vi är med på ITIS utan vi kan utnyttja det i det här vanliga skolarbetet (Utdrag ur gruppintervju 27.5 2002).

Lärarna i Lumparland upplevde att FirstClass gjorde att fortbildningen blev flexiblare. Att fortbildningen i hög grad var integrerad i det pågående arbetet ställde också krav på

att de planerade sitt deltagande i modellprojektet. Om de hade deltagit i en traditionell fortbildning hade de haft givna tider som hade kunnat föras in i kalendern. I det här projektet måste lärarna själva ta ansvar för t.ex. att vissa diskussioner genomfördes.

Lärare 1: Nå, det som jag tidigare sa, att man får vara här och jobba istället för att åka fram och tillbaka hela tiden.

Lärare 2: Och man väljer tiden själv, vilken dag man gör det.

Lärare 3: Jo, det är fördelen också, jag tycker det blir flexiblere.

Lärare 2: Man måste ha den disciplinen att man bestämmer sig för att man ska göra det att man inte bara...

Lärare 3: Det kan ju hända – vi har ju inte kommit så långt ännu att man kan se det – men att (ohörbart) man verkligen tar sig den här tiden och gör det. Och skulle man ha haft den en viss dag när man ska på en kurs så får man dit, bokar in den i kalendern men det kan finnas en tendens att man skjuter upp det som man inte måste planera in.

Lärare 1: Men sen, fördelen är att om man faktiskt har något annat på gång så kan man faktiskt ändra också att, aha i morgon går det inte, det kom något extra, och då kan jag ändra det så att jag gör det fast i övermorgon istället. Att då missar man inte ett tillfälle på det viset.

/.../

Lärare 3: En sak som jag tycker som är lite spännande, som vi ännu har liksom... bara börjat nosa på, så är det här med hur kontakten med dom andra som är med i projektet kommer att fungera. Vi har ju haft några träffar där vi träffat dom andra och så där.

Lärare 2: Men där måste man nog använda First Class och gå in och titta. För jag var nu idag och tittade och Ytternäs har också har lämnat in en rapport då. Där måste man ta sig den tiden att man gör det, för anstränger man sig inte själv så då har man ingen kontakt heller.

Intervjuaren: Känner ni att ni har den tiden? Eller måste ni prioritera för att...

Lärare 3: Det måste man nog göra.

Lärare 1: Man måste planera inför hösten.

Lärare 3: Man måste ta sig tiden.

Lärare 2: Och skaffa sig rutiner att man regelbundet kollar, lika som man kollar e-posten regelbundet så måste man kolla konferensen.

Lärare 1: Och att man kanske minskar på andra fortbildningar att man inte går på tusen olika fortbildningar samtidigt.

(Utdrag ur gruppintervju 27.5 2002).

Lärare 2: Det som man ju alltid känner som en pålaga är ju det här när man ska skriva rapporter och sånt, att det är nästan bra att man får en deadline när det ska skrivas, för det är ju sådan saker som lätt blir. Man skjuter upp och skjuter upp. Men det tyckte jag nog, när vi hörde hur dom här rapporterna skulle vara utformade, så tycker jag att kravet på utformningen är liksom realistiskt, det anknyter till verkligheten i skolan, det är inte sådan här vetenskapliga rapporter man ska ha, utan dom känns i alla fall meningsfulla när det mera är beskrivning av verksamheten, våra tankegångar och... (Utdrag ur gruppintervju 27.5 2002).

Under den uppföljande gruppintervjun den 26 november fördes också ett resonemang som handlade om varför inte flera skolor fullföljde fortbildningsprojektet och varför inte flera blev intresserade när inbjudan gick ut. Fortbildningsprojekt som är organiserade kring deltagarnas egen verksamhet kan komma att uppfattas som otydlig och att den ställer andra slags krav på deltagarna än att bara "sitta av" en kurs.

Lärare 3: Sen vet jag inte om det varit en svaghet eller jag vet att det är en svårighet det

här att när man ska dra igång projekt med den här utgångspunkten, d.v.s. att vi då som ska vara med i det får vara med och bestämma innehållet, att det är många som faller bort, så att säga. För min del tycker jag att jag har jobbat så mycket med sådana här att jag känner igen det och inte har något svårt med det att man går in och inte riktigt vet var de ska landa någonstans. Men det har ju märkts i det här då, att många har backat ur för att dom upplevt det för vagt eller inte fått riktigt klart för sig vad det är för någonting. Eller jag har uppfattat att det handlar mycket om det helt enkelt att man har valt att kliva av eller inte kliva på för att man inte riktigt vet vad det handlar om helt enkelt. Hur man ska göra det för att komma runt det har jag inget enkelt svar på.

Lärare 2: Men jag undrar om det inte har att göra med att en del har svårt att bestämma sig för att ska vi vara med eller inte, eller har det att göra med att man inte riktigt vet hur den här utbildningen går till eftersom den är annorlunda än vad...

Lärare 3: Det är just det jag menar.

Lärare 2: Man måste anstränga sig själv, att det är inte bara att gå dit och sitta av en tid utan man måste jobba mera. Och det tror jag att många lärare upplever, att dom kanske inte har tid till. Även om man sätter ner tid på det så är det givande tid.

Lärare 3: Man kan ju fråga sig att varför är dom inte med? Kan det bero på att man inte vill ta sig tid eller att man inte förstår riktigt vad det handlar om. För det är lite synd att det inte är fler med än vad det är (Utdrag ur gruppintervju 26.11.02).

Av uppföljningsintervjun framgick det att trots att lärarna lade ner mycket arbete på planering upplevde de en viss tidsbrist under genomförandet av projektet.

Lärare 2: Ja det är ju egentligen... alltså vi har ju jobbat med... vi har egentligen haft funderingar under arbetets gång att har vi ett eller två projekt. Och det ena är då att vi har arbetat med att utveckla elevportfolio och sen har vi haft ett temaarbete om Lumparland, Lumparlands lokalhistoria. Och jag tycker väl att jag, på något sätt, med dom här yngre eleverna har kommit gång rätt så bra med elevportfolion. Men på grund av vissa omständigheter då, att Lärare 1 inte blev med i arbetet nu under hösten utan Lärare 4 kom in i stället, så har inte ni hunnit så långt med det. Men däremot Lumparlands-delen av arbetet, så där har vi ju jobbat ganska intensivt nu på slutet.

Lärare 4: Vi har ju inte egentligen alls börjat med det utan vi är i startgroparna.

Lärare 2: Men där har då mina elever... dom har sin portfoliopärm på gång, allihopa har redan påbörjat... Men där är den här digitala elevportfolion som vi inte har kommit så långt med, men några har hunnit börja på det. Men det är sånt vi får börja arbeta vidare med nu. Efter att det här är slut också.

/.../

Lärare 2: Men det är nog det här med tiden som jag också har upplevt, att jag har för ont om tid. Ibland när vi har haft våra inplanerade möten, så har det ändå blivit ont om tid därför att en del av mötestiden har gått åt till diskussioner om annat som hänt vid sidan om. Så här mera akuta diskussioner att... Jag känner att jag skulle ha velat haft mera strikt, att har vi avsatt en tid för det här så ska vi bara diskutera det och inget annat.

Lärare 3: Så därför känner jag... jag tycker att det har varit bra upplagt från ITiS håll annars, jag kan bara gå till mig själv, det är min tid och sen kan jag eventuellt diskutera vad jag borde eller inte borde göra, olika saker. Men det har blivit så att det är jag som inte har tagit – eller kunnat ta mig den tiden – som skulle ha behövts då. Men jag tyckte att när jag gick in, sommaren, då tyckte jag nog att jag liksom... Då hade jag nog klara avsikter, att jag skulle ägna mig... Men sen så togs min tid under sommaren till andra uppgifter.

Lärare 2: Sen är det ju också det här, att Lärare 1 blev sjuk och blev borta mycket, att där gick hela arbetet på sparlåga ett tag, en par veckor, medan vi så att säga väntade på att hon skulle komma tillbaka. Att skulle vi ha vetat från början att hon blir borta hela hösten, så skulle vi ha kunnat satt igång arbetet direkt, mera intensivt. Men det är just sånt där som man inte kan förutspå (Utdrag ur gruppintervju 26.11.02).

Trots den upplevda tidsbristen hanterade lärarna situationen genom att göra vissa justeringar i projektet. Sammantaget kunde projektet genomföras på ett tillfredsställande sätt.

Lärare 3: Jag tycker ju att efter omständigheterna, om man säger så... Vi har ju reviderat eller omvärderat våra målsättningar då när det har hänt saker, som gjort att tiden inte så att säga igen... Men med beaktande av det då, så tycker jag nog att vi har hållit det ganska bra.

Lärare 2: Jo, för arbetet har ju flutit på ganska bra när vi väl har kommit igång. Men just det här arbetet tillsammans med eleverna, så det kom ju igång så pass sent då att det har blivit lite stressigt på grund av den orsaken där på slutet. Men annars har det funkade bra, tycker jag.

Lärare 3: Vi var ju lite inne på det också, att just i och med att det blev så pass tätt med tiden då, när vi kom in i det, så har vi justerat... som du pratade om, elevinflytandet, då.

Lärare 2: Ja, det har varit saker som eleverna har haft önskemål om, som jag vet att mina elever skulle ha velat haft ett tillfälle när dom har spelat upp lite, någon form av dramatisering om skolan förr i tiden, för föräldrarna. Och det är en sån sak som vi inte hunnit med. Men vi har nu funderat då att... vi har diskuterat att dom istället kanske får göra något på julfesten. Så att det ändå blir en liten del, men kanske inte riktigt som dom hade tänkt det från början. Så där kanske vi på det sättet har styrt elevarbetet för mycket men samtidigt har tiden gjort... för att få igenom det så har det känts nästan tvunget (Utdrag ur gruppintervju 26.11.02).

I slutet av projekttiden framträder en bild av att lärarna uppfattar att fortbildningen indirekt har handlat om IT. Lärarnas fokus har även förflyttats; från att ha tänkt sig IT som ett "framtidshopp" ser de nu IT som ett redskap bland flera andra man måste kunna använda i skolan. Lärarna var inte helt på det klara med huruvida de projekt de arbetat med i tillräcklig utsträckning var relaterat till IT. De konstaterade vidare att det inte alltid är lätt att skapa projekt där IT blir en naturlig del.

Lärare 3: Jag tycker att om man ser då... kopplar till IT då... vi har ju jobbat med det här pilotprojektet då, som i sig inte är speciellt mycket IT, det har inte någon så'n speciell inriktning, utan vi har ju tänkt så att vi jobbar med pilotprojektet som handlar om lokal historia då, Lumparland, och sen har vi liksom haft olika mål, då när då när det gäller IT, hur vi får in IT och det här. Och när det gäller just vad vi lärt oss kring IT i skolan då, på något vis så tycker jag att det är mera det här man har... Det har blivit mer nyanserat då, vad... När man har användning av det och när man inte... Just nu, för mig då, så var det – jag hade en väldigt diffus bild allmänt om IT :s framtidsplaner. Så det som man läser allmänt om IT och dess möjligheter och framtidsutsikter, att det är liksom framtidens verktyg och så där, är väldigt luddigt och väldigt... Och det tycker jag, att man har blivit mycket mer .. man ser tydligare då när det inte är till så mycket hjälp, vad det har för svagheter och vad det här för styrkor och i vilka sammanhang.

Lärare 2: Och det är fortfarande viktigt att man kan läsa och skriva och räkna.

Lärare 3: Och det har liksom blivit mer ett verktyg bland många andra i skolan än något luddigt framtidshopp.

Intervjuaren: Men det är kanske det som är meningen att man ska kunna ha IT som en kalkylator eller som man hade pennan när det kom.

Lärare 3: Ja, det tycker jag också... att dom här seminarietexterna som vi har läst då så är ju i dom flesta fall att det handlar egentligen oftast om andra saker än om IT i sig och där IT bara är mer som ett perspektiv på andra pedagogiska företeelser.

/.../

Lärare 3: Det känns som... det som jag ser i vårt arbete och när jag ser också på Ytter-

näs arbete då, som vi tidigare pratade om, att vi hade brottats med hela tiden i det här, det är ju det här liksom med... Både vi och Ytternäs så har ju på sätt och vis jobbat med pilotprojekt och temat på det stora projektet ITIS är IT i skolan. Och där IT som vi sade har legat som ett litet stråk bara i det här vårt lokala projekt. Och det har ju varit då tycker jag en knepighet då hela tiden i arbetet, som vi har brottats med så här, utan att riktigt få grepp om hur vi ska få ihop det här ITIS med det lokala projektet och hur de hänger ihop. Det tycker jag att jag ser samma sak i Ytternäs. Dom har ett lokalt pilotprojekt som egentligen inte är något uttalat IT på något sätt utan dom har ju också det där att nu och då så tog dom upp IT och tar med det och det kommer lite grand som jästen efter brödet. Det är en sak som man kan fundera på, som jag tycker kan vara viktigt att fundera på då, att är det något som man förebygger då på något vis eller... Vad har det betytt, kanske man ska säga i projektet, hur viktig är IT delen i projektet?

Lärare 2: Kanske tydliggöra hur viktig IT delen är.

Lärare 3: Men liksom det här med... hur mycket har projektet kretsat kring IT och hur mycket man har riktat in sig på andra saker. Det känner jag lite grand att hade man varit medveten om det här när man gick in i projektet på något vis, så tror jag att man hade kunnat... – En del förvirring hade kanske kunnat undvikas om man tidigare fått grepp om det här...

Intervjuaren: Ni sa att ni brottades med hur ni skulle få in IT i lokala projekt, har ni någon idé om hurudan typ av projekt det kunde ha varit så att ni skulle ha sluppit brottas... eller

..

Lärare 2: Alltså det som jag egentligen tycker är kanske svårast i det här om man ser den här lokala delen så var ju det här som vi pratade om, att söka på Internet när man har Lumparland som tema som är en liten, liten prick i världen, att det finns ingen information som du kan söka på Internet. Det är väl kanske det som jag tycker vi har fastnat mest på att det inte liksom finns då. Men sen har vi i alla fall använt IT ändå, vi har använt digital-kameran och dom har skrivit texter på datorn och sådana saker.

/.../

Lärare 2: Men att man hade tänkt på när man valde temat att nu ska vi använda IT.

Lärare 4: För det är just det som är svårt att hitta ett sånt tema där passar in.

Lärare 2: Men det blir samtidigt inte det här naturliga... det ska ju inte påverka det här vanliga skolarbetet så mycket att man skulle välja något helt avskilt, utan man skulle välja någonting som ändå ingår i arbetet som man kanske skulle ha gjort ändå.

Lärare 3: Men jag tror ju faktiskt att... Jag tycker att när vi har valt, också att jobba med det här, elevportfolio, så tycker jag nog att vi valt ett område som ändå har bra mycket IT i sig, om man säger så. Jag har svårt då att säga så här spontant någonting som skulle ha så mycket mer IT utan att det blev IT själv så att säga. (Utdrag ur gruppintervju 26.11.02).

Av uppföljningsintervjun framkom också att lärarna uppskattade de seminarier som ingick i fortbildningen. Till varje seminarium läste lärarna en text som utgjorde underlag för diskussioner både inom arbetslaget och tillsammans med lärarna från Ytternäs skola.

Lärare 3: Jag tycker vi har fått vara med om ganska många intressanta diskussioner.

Lärare 2: Ja, diskussionerna har ju nog varit intressanta och det har man ju konstaterat att så'nt här som man tycker att man kanske vill jobba mera med i framtiden, så'nt här just med att få in det här med olika multipla intelligenser och i och med att Ytternäs hade sin storyline så har vi också blivit intresserade av att... Vi tycker kanske att det där skulle nog vara roligt för oss också att göra någon gång.

Lärare 3: Vi hade ju en idé... När vi gick in i det här så hade vi diskuterat i kanske i ett års tid kring den allmänna utvecklingen i skolan då, mycket kring det här med självständigt elevarbete, vi har varit inne på elevportfolio och såna saker. Och då har ju mycket av det som tagits upp i seminarietexterna, så har ju känts så här, väldigt nära på något vis, till dom tankar vi har haft. Så det har...

Lärare 2: Jo, att det är en bekräftelse på att vi är inne på rätt spår, om vi säger så.

Lärare 3: Man har blivit stärkt i sin övertygelse om att vi ska gå på den här vägen som vi har diskuterat. (Utdrag ur gruppintervju 26.11.02)

Intervjuer med lärarna i Ytternäs

I Ytternäs valde lärarna att utveckla sitt övningsprojekt utgående från principerna för Storyline (Falkenberg, 1994; Lindberg, 2000; Østern & Heilä-Ylikallio, 1997; <http://www.acskive.dk/storyline/>). Från början fanns också i Ytternäs en idé om att fortbildningen skulle handla om datoranvändning. Redan under våren 2002 kunde lärarna konstatera att det snarare handlade om arbetssätt och lagtänkande.

Lärare A: Man tänker ju i första hand att det handlar om datorerna men när man börjar fundera så är det ju bara en liten del av del hela.

Lärare D: Det handlar mycket om det här arbetssättet som är lite nytt för oss. Den här arbetslagstänkande.

Lärare B: Jag är inte alls van med det här eftersom jag inte har jobbat någonting. Jag kommer egentligen med en utbildning jag och vi har ju mycket gått igenom praktiskt och så hur man ska jobba ämnesövergripande.

Lärare C: Jag är helt slut just nu så jag kan inte säga någonting, det kommer sen, så småningom.

Lärare D: Samtidigt så, inte känns det på det viset att det är helt nytt, för att det finns ju bitar av allt möjligt i det. Att det på något vis är en pusselbit att lägga till det man gjort tidigare.

Lärare A: Och det känns att befrämja det här samarbetet och jobba tillsammans, tycker jag att känns mera viktigt. Och att det är det som kommer att ta tid, att ta sig den här tiden.

Lärare D: Vi är ju vana att vara ganska så här, enstöringar, på det viset (Utdrag ur gruppintervju 21.5 2002).

Den första uppföljningsintervjun genomfördes i slutet av vårterminen 2002, då lärarna i Ytternäs planerat det projekt de skulle genomföra med eleverna följande höst. Lärarnas uppfattning om fortbildningen handlade då om att de, genom sin egen arbetsinsats och med hjälp av handledningen, skulle lära sig något nytt i förhållande till sin undervisning. De uppfattade också att de skulle lära sig att använda tekniska hjälpmedel på olika sätt. Vidare uttryckte lärarna förhoppningar om att fortbildningen skulle hjälpa dem till nytänkande, både genom deltagandet i projektet och genom det samarbetet de planerade att genomföra.

Intervjuaren: Kan ni förklara med några korta ord vad den här fortbildningen går ut på, hur ni uppfattar att den är ..

Lärare A: Att vi ska arbeta själva och lära oss någonting. Med stöd därifrån, Umeå, då förstås.

Lärare D: Och att vi ska lära oss att använda dom här hjälpmedlen på ett fruktbart sätt i undervisningen. Dels är det väl att vi själva ska bli bättre på att använda det men också kunna ta in det i undervisningen på ett vettigt sätt.

Lärare A: Ja det var dom två bitarna som jag tänkte få lära mig, att få in det i undervisningen, hur det är, och att lära sig själv lite mera.

/.../

Intervjuaren: Vad tror ni att den här fortbildningen kommer att ge er?

Lärare A: Jag tycker att det är roligt att jobba på det sättet att man inte bara är själv. Och det är lite trygghet i det man gör och att man gör lite samma saker i parallella klasser och...

Lärare B: Och jag tror att ett sådant här arbete kan ge idéer till annat också, att det liksom inte slutar med det här.

Lärare D: Det får man ju hoppas, att det blir så att man kanske börjar tänka i nya banor och så här. Att det börjar genomsyra mera av det vi gör i skolan, kanske det är något vi kan ha nytta av alla i skolan.

Lärare A: Just det som jag sa tidigare, att vi har ju olika kompetenser, som Lärare D här som jag tycker är en idéspruta. Lärare D och jag hör till dom äldre och Lärare C och Lärare B till dom yngre. Att vi har olika utbildning i botten och det är ju jättebra då om man kan ta del av dom andras kompetenser och dela med sig av det man själv kan. Det tror jag är en stor vinst. (Utdrag ur gruppintervju 21.5 2002).

Vid projektets inledning upplevde lärarna i Ytternäs att FirstClass inte fyllde någon egentlig funktion. De ställde sig frågande till varför det inte var tillräckligt med vanlig e-post. Ingen av lärarna var vana med FirstClass från tidigare, vilket lärarna i Lumparland var då de tidigare deltagit i ett annat FirstClass-baserat projekt.

Lärare C: Det där FirstClass känns väldigt oviktigt för mig det.

Lärare D: Jo, det känner jag också att... det kanske beror på att vi då inte ska ha den här, att det hela tiden är någon handledare här, utan att vi ska göra det ganska på egen hand, att sitta här och posta till någon som man träffat en gång så där är ju...

Lärare C: Just när man är van med sin vanliga e-post så ska man hålla på med en till, för mig känns det så.

Lärare D: Jag har faktiskt inte alls gjort något åt det jag, jag har tittat att den finns där, har varit in och tittat.

Lärare A: Jag har nog tittat jag, men inte gjort något annat heller. Men vi ska väl skicka iväg den här vår rapport som ska vara färdig nästa vecka, så ska den skickas iväg till henne då antar jag. Då kunde man ju maila vanligt i så fall men det är väl för att andra ska kunna läsa det.

Lärare D: Ja

Lärare B: Det är väl därför dom har det med också, för att dom tycker att vi ska lära oss det.

Lärare D: Här står ju, arbetslagen, [hänvisar till programmet] vi då, väljer några artiklar inom området och sammanställer deras innehåll och den diskussion de föranleder.

Lärare A: Jag har ju läst det där, men ändå...

Lärare C: Och frågan är ju hur mycket det kommer att användas FirstClass sen då när det här slut. För inte använder jag en massa olika sätt att posta utan jag använder ett postkälla.

Lärare A: Det ska väl vara ett hjälpmedel inom det här projektet

Lärare C: Ja, och då kunde man lika bra ha... (Utdrag ur gruppintervju 21.5 2002)?

Lärarna i Ytternäs upplevde, liksom lärarna i Lumparland, att flera skolor borde ha varit med i projektet. De hade helst sett att någon annan skola från Mariehamn hade deltagit för att underlätta för diskussioner *utan* datorer. Vid starttillfället med lärarna i april hade Naturbruksskolan deltagit och Kyrkby högstadieskola hade planer på att delta. Lärarna i Ytternäs uppfattade dock inte dessa som relevanta diskussionsparter eftersom de representerade andra "stadier".

Intervjuaren: Då kommer vi egentligen direkt in på den fjärde frågan som jag har, som handlar lite om formen. Då tänker jag på fortbildningens upplägg, att ni har närstudier och ni har distansstudier /.../. Finns det några fördelar med den här typen av upplägg, och nackdelar?

Lärare A: Vi har inte riktigt kommit in i det ännu, känns det som. Det är nästan bara planering.

Lärare A: Men det känns så här, att i och med att vi är en grupp, så man liksom – ja, skulle jag göra det ensam så skulle jag ju skjuta upp allting så sent som möjligt, antar jag. När man är flera så – man får det gjort på något sätt. Det är ju alltid så, när man ska diskutera saker och man har läst samma texter och så här så tycker jag ofta, när jag läser att det är många saker som jag förbigår, som jag inte noterar, men som någon annan tycker att vad i hela världen är det här för tokerier. Så att man läser samma text ganska olika och då kan det bli givande diskussioner.

Lärare A: Det som skulle ha varit värdefullt skulle ha varit att det varit någon annan skola också i stan kanske och samma stadium. Nu har vi ju Lumparland förstås, där ute, som är med, men Naturbruksskolan är ett helt annat stadium och då kunde man ha haft någon träff inte bara via datorn utan också 'in real life' med dom grupperna.

Intervjuaren: Hur är det med dom här, Kyrkby...?

Lärare A: Nej det var ju bara NN som skulle vara med där.

Intervjuaren: Två förstod jag att dom eventuellt skulle vara.

Lärare A: Men det är ju högstadiet det också.

Intervjuaren: Det är så ja, ni är dom första som jag träffat i själva ITIS.

Lärare A: Det skulle ha varit trevligt med något gäng till som man kunde ha träffats och spånat med.

Lärare D: När vi ändå tycker att vi hinner diskutera pedagogiska frågor alldeles för lite, så det här blir ju ett naturligt forum också för det. (Utdrag ur gruppintervju 21.5 2002)

Även vid uppföljningsintervjun i november lyfte lärarna ett önskemål om att andra skolor från stan skulle ha deltagit. Under båda uppföljningsintervjuerna med lärarna i Ytternäs poängterar de att de skulle vilja kunna diskutera med andra lärare inom ramen för projektet. Av intervjuerna framgår att detta är något de velat göra i förhållande till de andra skolorna i Mariefhamn.

Av den uppföljningsintervjun med lärarna framgår att de genomförde ett ambitiöst projekt med eleverna. Projektet pågick under sex veckor. Lärarna upplevde det som positivt att gå utöver scheman, klassgränser och gränserna för olika årskurser. Samtidigt konstaterade de att arbete av detta slag inte kan genomföras under obegränsad tid.

Lärare A: Ja, vi har ju lärt oss att man inte tittar på timmarna i klassen precis, vad det står på läsordningen. Den och den timmen har man svenska och den timmen har man matte utan man måste flexa lite mera. Det har man ju gjort förut men det går mera tid åt än vad man tror och vad man vill tro. Man vet i bakhuvudet att det tar tid.

Lärare C: Och sen, det har vi pratat om, det känns att ett projekt är ett projekt, det är tidsbegränsat. Att hålla på en hel termin och göra hela, liksom åk 3 som ett enda stort projekt, det skulle man aldrig orka. Utan det är bra att det är tidsbegränsat.

Lärare D: Det kräver mycket energi, man får mycket mera idéer och saker gjorda så här men det kräver nog så mycket tid. Och just det här, att ha den här tiden för att sitta ner och brainstorma...

Lärare A: Och det är ju jättevärdefullt att man kan jobba tillsammans så här och att man också går över klassgränserna. Vi jobbar inte i arbetslag annars, men man planerar ju tillsammans, årskursvis, men nu har vi ju gått över årskurserna också (Utdrag ur gruppintervju 14.11.02).

Inom skolan arrangerade skolans rektor lärarnas arbetstid så att de fick en planeringstimme per vecka. Lärarna upplevde att detta var en förutsättning för att de skulle få arbetet att fungera.

Lärare A: En sak som var bra var att vi fick rektorn att sätta in en timme på schemat. En timme är egentligen ingenting men vi har haft det. På torsdagar klockan två så samlas vi.

Ibland har vi hållit på en timme och ibland – fyra timmar tänkte jag säga – men vi har åtminstone haft en timme i veckan schemalagd. Det är jätteviktigt för annars är det hopplost att få det planerat (Utdrag ur gruppintervju 14.11.02).

I Ytternäs skola uppstod i något skede ett missförstånd i relation till Livings roll i projektet. Att företaget enbart ansvarade för planeringen och uppföljningen av projektet hade trots inledande information inte noterats av lärarna. De upplevde att företagets roll och uppgift var oklar, vilket bidrog till en del frustrationer bland lärarna.

Lärare A: Nej det har vi inte förstått, vi har känt att vi inte haft någon nytta av Living över huvudtaget. Och det som vi också har frågat är har Living någon roll...

/.../

Lärare C: Det enda... vi fick ju liksom kontakten eller början därifrån...

Lärare A: Inbjudan därifrån.

Lärare C: Men sedan dess så känns det som om dom inte haft någon roll egentligen i det hela.

Intervjuaren: Ni menar att dom mera skulle ha haft någon fortbildande roll eller utbildare eller.

Lärare C: Skulle kunna vara arrangerande, hålla i allt på något vis trodde jag.

Lärare D: Jag trodde nog att det skulle vara en synligare roll för dom har ju varit osynliga i princip.

Lärare C: Fast det är kanske vi som inte vet vad dom har för roll.

Lärare D: Det kan hända att det kanske är så. (Utdrag ur gruppintervju 14.11.02)

Vidare påpekade lärarna att de lärare som deltagit i ITIS i Sverige fick varsin dator, något som inte ingick i projektet på Åland.

De inslagen i projektet som handlade om rapportskrivning och seminarierna uppfattade lärarna i Ytternäs som mindre givande än lärarna i Lumparland.

Lärare C: Och det tycker jag kanske, att dom här seminarierna... Med tanke på att den här utbildningen, ITIS, den ska väl mest få oss att se den här IT biten och hur man använder den? Så på det sättet kanske dom här seminarierna och att opponera på varandra har känts lite överflödiga. Det känns mera så här forskarbetonat och det är egentligen inte det vår utbildning ska gå ut på – eller har jag missförstått det?

Lärare A: Ja, det ingår väl, men det känns inte alls lika meningsfullt.

Lärare C: Ja, det känns som att det där gjorde jag på min avhandling, att det känns inte riktigt lika mycket till den här IT-i-skolan-grejen.

Lärare B: Det har egentligen varit den tyngsta biten, när vi ska granska dom andras arbeten. Roligast har det ju varit att arbeta.

Lärare A: Men sen tror jag nog att läsa några artiklar och diskutera och sånt här, det kommer väl sen, men sen dom andras... Det kanske hänger ihop med att vi har haft mycket att göra också. Men ändå, om vi säger att vi skulle ha varit vi och dom och Övernäs eller Strandnäs, att man skulle ha haft något – Att man är lite på samma nivå och samma stadium. Att sen då träffas och sitta och diskutera i olika tvärgrupper och så här, det tror jag att man skulle ha uppskattat mera i så fall. Men tyvärr, det har nog räckt med det här (Utdrag ur gruppintervju 14.11.02).

Sammantaget framkommer det av uppföljningsintervjun att lärarna varit nöjda med den handledning de fått från Umeå. Enligt lärarna har även barnen uppskattat projektet. Lärarna hade dock önskat en avslutande kontakt i form av en närstudieträff.

Lärare C: Det har varit uppskattat både bland oss och barnen, själva projektet... och föräldrar.

Lärare A: Man har ju märkt att även sådana här tråkiga saker har blivit roligt bara för att

det har varit i... Ett exempel som jag brukar ta är att dom måste ju ha pass, för att dom skulle ut och resa, och då måste dom fylla i en sån här jättestor ansökningsblankett. Och vi tog den här riktiga och kopierade den, med små, små bokstäver. Det stod på finska och inte en enda unge protesterade att det var svårt eller jobbigt utan alla bara fyllde i noga. Bara man väver in tråkiga, jobbiga saker i det som är roligt så, /.../ som att det kom fram att vad personnummer är /.../

Intervjuaren: Är det här något som ni helt har hittat på själv eller har ni har ni fått idéer någonstans om det här? Och hurudant upplägg har ni...?

Lärare C: Storyline är väl grunden.

/.../

Lärare A: På något sätt skulle man nog gärna ha träffat dom [*handledarna*] igen och inte bara videokontakt. Vi har skickat och dom har gett respons och så här, men ändå saknar vi nog...

Lärare C: Just nu då med vårt PowerPoint-tjosan så skulle det ha varit... Jag skulle då gärna ha haft en sådan där expert på PowerPoint just här som cirkulerar medan vi håller på och sätter ihop vårt arbete, som man kan fråga precis, hur gör man det här, hur får man det för att göra det och det osv. Men... ja, det är väl svårt. Det beror väl på... fast det hade vi ju beskrivit, i och för sig, att vi skulle ha det i PowerPoint.

Lärare A: Vi får ta reda på själv det vi ska lära våra barn... Det tar mycket tid i onödan (Utdrag ur gruppintervju 14.11.02).

Av intervjuutdraget framgår att den CD-rom lärarna fått, i initialskedet av projektet, som skulle fungera som handledning för programanvändning inte omnämndes.

Enkätstudien – utvärderingen av projektet

Av den enkät som lärarna besvarade efter att fortbildningsprojektet avslutats kan vi konstatera att de i stort är nöjda med fortbildningen. Här presenteras resultatet i kort-het. Två lärare uppger att de använder datorn oftare efter fortbildningen. Fem av sju lärare säger att de använder datorprogram mera effektivt. Alla uppger att målsättningarna *att utveckla ämnesintegrerad undervisning* och *att utveckla problembaserad – elev-aktiv undervisning* fått bra eller mycket bra stöd via fortbildningen. Sex av sju svarar att fortbildningen gett bra eller mycket bra stöd för *att använda IT som ett integrerat verktyg i undervisningen*, en svarar att stödet inte var särskilt bra. Sex lärare svarade att projektet bidragit till att samarbetet ökat mellan lärarna, en besvarade inte frågan.

I enkäten efterfrågades också hur olika redskap och metoder (FirstClass, CD-romskivan, handledningen, seminarierna, rapportskrivningen) bidragit till att nå målen för fortbildningen. Fyra lärare uppger att FirstClass fungerade som ett redskap för att nå målen för fortbildningen medan två svarade att det inte fungerade speciellt bra. En svarade att han/hon inte har använt FirstClass. Handledningen från Umeå får genomgående gott omdöme av lärarna. Tre av sju uppfattade seminarierna som värdefulla inslag för att nå målen för fortbildningen. De resterande fyra svarade att seminarierna inte hade någon nämnvärd betydelse för att nå målen med fortbildningen. På frågan om huruvida rapportskrivningen bidrog till målutfyllelse eller inte svarade fyra att den i hög eller rätt hög utsträckning bidrog till måluppfyllelse. De resterande tre lärarna uppgav att rapportskrivningen i inte i någon högre grad bidrog till måluppfyllelsen.

Kommunikationen via FirstClass

Den kommunikation som pågick underprojektiden, både mellan skolorna och mellan respektive skola och handledarna i Umeå, följdes regelbundet av projektledningen. Vårt intresse handlade om hur kommunikationsplattformens möjligheter användes. Vi ville få en uppfattning om både kvantitativa (*hur mycket* och *hur ofta* den användes) och kvalitativa aspekter (*till vad/vilka av dess funktioner* som användes). Vår slutsats är att kommunikationen *mellan* skolorna måste ses som rätt sparsam medan kommunikationen *till handledarna* periodvis var rätt intensiv. Handledarna *initierade* en del av kommunikationen t.ex. genom att ta kontakt efter sommarlovet:

Hej på er alla!

Jag hoppas att alla har haft en lång och skön ledighet. Denna sommar har varit alldeles otroligt underbar med mycket sol och bad.

Nu när terminen börjar igen förmodar jag att ni börjar återvända till tankar kring ITiS och det arbete som ligger framför er. Det är ju nu ett tag sedan vi såg senast. Denna hösttermin kommer jag att få hjälp av er kollega som heter Dag Österlund och tillsammans ska vi försöka att hjälpa er på alla sätt.

Jag vill att ni läser igenom kurskompendiet (se bifogad fil) som ni har fått av mig tidigare ytterligare en gång. Det är viktigt att ni har helheten klart framför er nu vid starten. I kompendiet (s4) hittar ni även den tidsplan som vi ska försöka att följa. En ändring är dock gjord. Vi föreslår att redovisningstillfället flyttas från v. 49 till vecka 48 torsdag-fredag.

Klart senast vecka	Moment
22	Beskrivning av utvecklingsarbetet Vid handledarbesök Seminarium "IT i praktiken"
39	Seminarium "IT och världen" klart
43	Lägesrapport
45	Seminarium "IT och lärande" klart
47	Slutrapport klar
48 tors-fred	Redovisning (Eva och Dag kommer till Åland)

Vi har även bifogat den Studiehandledning som ITiS delegationen har gett ut. Där kan du läsa om intentionerna med ITiS och de mål som finns för arbetslagen.

För att underlätta om det finns brev att läsa i konferensen föreslår vi att ni lägger vår ITiS-konferens direkt på ert skrivbord i FirstClass. Ni kan då se om vi har skickat något brev när ni har logga in. Hur man gör detta kan du läsa om i bifogad fil som heter **HURMAN~.doc**.

Angenäm läsning!

/Eva (utdrag ur FC/ 27.08.02)

Genom att ta sådana initiativ minskade risken för att deltagarna inte skulle komma igång efter sommaruppehållet. Denna typ att påstötande handledning förutsätter dock att deltagarna använder FirstClass. Mycket av kommunikationen från handledarnas sida handlade om att *ge kommentarer* på lärarnas arbeten och *klargöra* olika frågor. Ett sätt som handledarna använde var att skriva in svaren i ett brev de fått (den tidigare texten är kursiverad och handledarnas svar är rak). Brevet lades sedan ut så att båda deltagande skolor kunde ta del av kommunikationen:

Hej Monica!1

Monica Grunér skriver:

Dagarna rusar iväg, men vi har ju lite kvar på vårt ITiS-arbete och det skulle kännas bra

att ha allt avslutat innan jullovet! Vi skall ha vår träff med eleverna och deras riktiga familjer på torsdag och intresset är otroligt, det kommer 160 personer! (föräldrar och syskon)

Vad roligt! Det är ni väl värda efter allt ert jobb.

Förstod jag rätt att vi skulle få era kommentarer och förslag till förbättringar skriftligt?

Det kommer förhoppningsvis denna vecka. Dag och jag håller på att titta på rapporterna för att ge skriftliga kommentarer.

Alla hade tydligen bråttom på kvällen härifrån så jag hann inte ens säga tack och hej till alla, men kvällen kändes bra och intressant i alla fall, det var väl huvudsaken. Hoppas resorna hem avlöpte smidigt också.

Ja, tack det gick bra. Vi tyckte också att kvällen var mycket intressant.

/Eva

Utöver den postfunktion som finns inbyggd i FirstClass användes få andra funktioner. Postfunktionen användes vanligen av en lärare per skola. I den bemärkelsen är lärarnas kommentar, att det handlade om ytterligare en typ av e-post man skulle lära sig, befogad. Utöver detta hade handledarna, redan tidigt under projektiden, lagt in länkar till Internet-sidor som de uppfattade som intressanta för lärarna. Möjligheterna till t.ex. chat mellan lärarna – eller mellan eleverna – användes inte.

Den CD-rom som lärarna fick – och på förhand instruerades att använda om de hade frågor om program (t.ex. FirstClass, Power Point etc.) och deras användning – användes enligt enkäten endast av en lärare. Denna lärare tyckte att den fungerat rätt bra för hans/hennes behov av stöd för programhantering. De övriga lärarna uppgav att de inte använt CD-rom-skivan (4 st) eller lämnade frågan obesvarad (2 st).

2.1.4. Fortbildarnas synpunkter på basen av intervjuer under projektets gång

Fortbildarna, Eva Mårell-Olsson och Dag Österlund från Umeå universitet, intervjuades tre gånger³. Den första intervjun genomfördes efter den första träffen med deltagande lärare, den andra i samband med videokonferensen i augusti 2002 och den sista genomfördes per telefon under hösten. I samband med det avslutande seminariet i Mariehamn fördes ett avslutande och utvärderande samtal med fortbildarna.

Under den första intervjun diskuterades hur deltagarna kommit igång med planeringsarbetet och om lärarnas respektive projektplaner föreföll realistiska i förhållande till tidsramarna. Den andra intervjun fokuserade höstens uppläggning och behov av eventuella extra insatser. En extra videokonferens lades in för att presentera Dag, som ersatte den fortbildare som insjuknat akut strax före projektstarten. Under den tredje intervjun låg fokus på genomförandeprocessen i respektive projekt och på slutförandet av dem samt på de praktiska arrangemangen inför det avslutande seminariet.

Sammantaget var fortbildarna nöjda med fortbildningsprojektet och det resultat lärarna presterade. Att det endast blev två skolor som fullföljde projektet upplevdes som

³ Dag Österlund kom med i projektet först i augusti 2002 och därmed intervjuades han två gånger.

en brist. Med flera deltagande grupper, gärna från olika stadier, ansåg fortbildarna att de gemensamma seminarierna, om texterna om IT och om de andras arbeten, hade kunnat både ge flera synpunkter och visa på likheter mellan olika stadier. Enligt fortbildarna hade de båda grupperna (Lumparland och Ytternäs) arbetat seriöst med sina respektive projekt och deras resultat kunde väl mäta sig med de andra arbeten de tidigare handlett. Fortbildarna konstaterade att det som båda lärargrupperna konstaterat, att IT i deras faktiska projekt med barnen fick ett mindre utrymme än lärarna från början tänkt sig, var vanligt även i svenska utvecklingsarbeten inom ITiS. Fortbildarna konstaterade också att den kommentar som Lumparlandslärarna gav under uppföljningsintervjun i november, att de fått en mer nyanserad syn på IT i skolsammanhang, var kännetecknande även för flera av lärarna i Sverige. I samband med utformandet av det åländska ITiS-diplomet tillfrågades fortbildarna om textens utformning, framför allt om projektet både innehållsligt och kvalitetsmässigt kunde likställas med originalprojektet i Sverige. Enligt fortbildarnas bedömning var detta möjligt.

2.1.5. Fortbildning i process, fortbildning som kollegial samverkan, IKT som innehåll och hjälpmedel

Sammantaget kan fortbildningen i relation till de *kortsiktiga målen* ses som lyckad. Lärarna genomdrev ambitiösa övningsprojekt där elevaktiva arbetssätt utformades och prövades. De upplevde att de fick bra stöd för att utveckla ämnesintegrering och problem-baserad undervisning och IT användes även till viss del i klassrumsarbetet, även om det inte skedde i den utsträckning som lärarna hade tänkt sig från början. Lärarna samarbetade över klassgränserna och förde flera fördjupande diskussioner av relevans för deras undervisande vardag.Handledningen fungerade som ett stöd för att lärarna skulle kunna genomföra övningsprojektet samtidigt som den ställde krav på t.ex. lärarnas reflektion och skriftliga redovisning. Tiden var en avgörande faktor och speciellt planeringsarbetet tog lång tid. Lärarna fick arbeta med att formulera tydliga mål och att konkretisera hur arbetet skulle förverkligas. IKT fungerade som hjälpmedel huvudsakligen i relation till handledningen, däremot användes IKT inte som stöd för samverkan mellan skolorna. Samverkan mellan skolorna förekom endast inom ramen för programmet, lärarna tog inga egna initiativ till samverkan mellan de inplanerade träffarna. På basen av såväl intervjuer som enkäten framträder en bild av att IKT till viss del fungerat som konkret innehåll i projektet då lärarna säger att de efter fortbildningen använder datorprogrammen effektivare.

Lärarna i Lumparland uppfattade i högre grad förtjänster med FirstClass, seminarier och rapportskrivning jämfört med lärarna i Ytternäs.

2.1.6. Slutsatser om modellprojektet ITiS-Åland

De målsättningar som utformades för ITiS-Åland har i hög utsträckning nåtts. Lärarna säger sig vara nöjda med fortbildningen både vad gäller innehåll och uppläggning. Projektets starka och svaga sidor kan sammanfattas i följande punkter.

Projektets starka sidor

- fortbildningens innehåll uppfattades som relevant och kunde prövas i lärarnas konkreta arbete (arbetet i klass med eleverna)
- handledningen fungerade bra och var tillräckligt tydlig och utmanande
- lärarna upplevde att de fick stöd för att utveckla elevaktiva arbetsformer
- flera lärare upplevde att de, som en konsekvens av projektet, använder IT mera effektivt i sitt arbete
- lärarna i Lumparland upplevde att de fick en mera nyanserad syn på IT i skolan
- arbetet resulterade i väljorda rapporter som kan användas som inspiration för andra lärare

Projektets svagheter

- flera skolor borde ha ingått i projektet för att samverkan mellan skolorna hade kunnat upplevas mera relevant
- tiden för genomförandet av övningsprojektet upplevdes som stressande för lärarna i Lumparland främst p.g.a. sjukdom. I Ytternäs uppfattades tiden inte som problem vilket troligen beror på att de fick ersättning för en planeringstimme i veckan.
- informationen om vilken typ av fortbildning de skulle delta i upplevdes av en del av lärarna som otillräcklig
- Living V&I Ab:s roll i fortbildningsprojektet uppfattades som oklar av lärarna i Ytternäs
- endast de lärare som var vana med FirstClass från tidigare upplevde systemet som välfungerande

2.2. Virtuella lärarrummet

Det virtuella lärarrummet inom hotell- och restaurangprogrammet var som nämnts planerat för att skapa alternativa kommunikationsmöjligheter mellan lärarna i programmet med hjälp av IKT, oavsett var de fysiskt var lokaliserade. Innehållsligt skulle projektet fokusera en central aspekt av läroplansarbetet, d.v.s. bedömningsfrågor. Genom att en stor del av fortbildningsprojektet skulle ske med hjälp av olika informationsteknologiska redskap skulle lärarkårens IKT kompetens utvecklas till en kunskapsnivå motsvarande ope.fi II.

De två lärare som tog initiativ till fortbildningsprojektet, Ralf Lindvik och Sven Schaudman, hade tidigare deltagit i den fastländska utbildningssatsningen ope.fi I och II via Opeko⁴ i Tammerfors. Deras erfarenheter var vägledande för planeringen av fortbildningsprojektets innehåll och uppläggning. Utgående från en intern enkät inom programmet, som genomfördes under september 2001, konstaterades att majoriteten av lärarnas kompetens motsvarade ope.fi I. Inom ope.fi-satsningen betonades vikten av att ökningen av lärarnas IKT kompetens skulle ske i anslutning till deras arbete. Det handlade således inte om att t.ex. träna datoranvändning i sig utan att nå ökade kunskaper genom att använda datorn i vardagliga situationer.

För att skapa ett konkret innehåll där IKT kunde utgöra ett självklart redskap organiserades fortbildningsprogrammet kring portfolio. Portfolio har ursprungligen utvecklats inom konstnärliga yrken och bland arkitekter. Det har då handlat om att som individ kunna synliggöra sin kompetens genom att presentera sitt arbete i olika faser av den

⁴ Utbildningscentret för undervisningssektorn. Opeko är underställd Utbildningsstyrelsen.

konstnärliga/skapande processen. I skolans värld började portfolio utvecklas och användas som stöd och redskap för ett mera elevcentrerat arbetssätt. En elevportfolio skapas vanligen genom att eleven samlar sina arbeten – pågående och avslutade – i en mapp. Därefter har läraren möjlighet att tillsammans med eleven föra diskussioner om elevens kunskapsutveckling. Sådana diskussioner kan vara både utvärderande och framåtriktade. I och med den tekniska utvecklingen började även olika digitala portfolio-system utvecklas. Om portfolion är digitaliserad kan den vara tillgänglig för såväl den enskilda eleven som en eller flera lärare utan att de behöver befinna sig på samma plats vid samma tid (jfr. t.ex. Ellmin, 2001; Linnakylä, Kankaanranta, & Bopry, 1999).

För det virtuella lärarrummet var tanken att lärarna skulle bygga upp och pröva ut en digital portfolio som skulle kunna användas från och med det första utbildningsåret och fungera som kommunikativ länk för lärarna i de olika skolorna under hela utbildningstiden.

För att förankra projektet hos hela personalen inom utbildningsprogrammet (totalt 23 lärare) presenterades projektet under en studiedag i augusti 2001. Presentationen genomfördes tillsammans med de två lärarna. Living V&I Ab deltog vid ytterligare ett utbildningstillfälle i början av 2002 för att bl.a. diskutera fortbildningsprojektet.

För det virtuella lärarrummet valdes först www.yahoo.groups.com som plattform för programmets alla lärare. Under projekttiden kunde lärarna även använda den FirstClass plattform som skapades för det Digitala lärrummet.

2.2.1 Genomförande

Fortbildningsprojektet kom i huvudsak att fokusera utbildningen i konstruktion och användning av portfolio av Ellmin & Ellmin med Roger Ellmin som ansvarig fortbildare. Inslaget av IKT genomfördes informellt genom att en av lärarna – Sven Schauman – fick anställning i projektet för att fungera som intern handledare. Initialt fick Schauman i sin tur handledning av Pasi Silander från Helsingfors universitet.

Ett ramprogram för portfoliofortbildningen skapades av Ellmin & Ellmin i samråd med Living V&I Ab och representanter från Ålands hotell och restaurangskola (ÅHRS). Det byggdes upp i sex steg (se bilaga 2). Fortbildningen startades (steg 1) med en närstudiedag den 1 mars 2002. Under denna dag introducerades syftet med portfolio samtid som en plan för det fortsatta arbetet fastställdes. Steg 2 skulle omfatta lärarnas eget arbete med att bygga en portfolio. Ellmin skulle bistå med handledning via FirstClass under mars månad. I början av april höll Roger & Birgitta Ellmin en andra närstudieträff. Detta tillfälle (steg 3) fokuserade portfolions struktur, innehåll och form. Under steg 4 skulle lärarna med stöd av handledning från Ellmin & Ellmin via FirstClass utarbeta förslag inom sina respektive kunskapsområden. Perioden sträckte sig från april till augusti. Som steg 5 genomfördes en tredje närstudiedag i augusti. Under denna dag skulle arbetet handla om att fastställa en portfolio. Samtidigt skulle en plan för implementering, utvärdering och vidareutveckling göras upp. Efter det skulle arbetet under steg 6 prövas ut och slutligen presenteras på skolans hemsida i november. Även under den avslutande perioden skulle lärarna få handledning via FirstClass.

I praktiken kan vi konstatera att fortbildningen förverkligades genom ett antal när-studieträffar. Den planerade handledningen bestod dels av att information om inspirationsmaterial i form av www-adresser, anvisningar, tips och råd, litteraturtips⁵ och dels av två återkopplingsbrev under maj 2002 till de lärare som påbörjat arbetet med att utveckla en portfolio. I övrigt skedde kontakten till utbildarna med Schauman som mellanhand (med e-mail adresserade direkt till Schauman). Utbildarna initierade inga diskussioner på FirstClass och i fortsättningen förekom ingen feedback till lärarna.

De lärare som prövade på att arbeta med portfolio fick däremot mycket stöd av Schauman, som i praktiken fick den faktiska rollen som handledare. Detta fungerade enligt de andra lärarna mycket bra men var inte relevant för den strategi som skulle utprövas.

2.2.2. Lärarnas uppfattningar och erfarenheter – baserade på gruppintervjuer och en enkät

Uppföljningen av Virtuella lärarrummet genomfördes på samma sätt som för det föregående modellprojektet, d.v.s. genom gruppintervjuer med lärarna under våren och hösten. Även här skedde en avslutande utvärdering genom att lärarna individuellt fick besvara en enkät som baserade sig på den KRUT-enkät som utvecklats för åländska Mål-3-projekt. De båda enkäterna skilde sig dock från varandra genom att frågorna anpassades till respektive modellprojekt.

Den första gruppintervjun genomfördes under maj 2002. Ambitionen var att samla alla lärare till ett gemensamt tillfälle men detta var inte möjligt. Istället genomfördes intervjun i mindre grupper vid flera tillfällen. Frågorna handlade å ena sidan om hur lärarna såg på utbildningens uppläggning och genomförande och å den andra hur lärarna såg på innehållet i utbildningen (portfolio).

Vid det första intervjutillfället visade det sig att lärarna hade en rätt oklar bild av vad utbildningen handlade om. Det märktes också att diskussionerna fördes på olika sätt i de tre skolorna. Lärarna vid Ålands yrkesskola (ÅY) uppfattade att utbildningen handlade om IKT, portfolio och samverkan mellan de tre skolorna. Huruvida det skulle ses som ett projekt med olika målsättningar eller om det var flera olika projekt var oklart.

Lärare 7: För mig är det nytt det här med IKT eller kommunikationsteknik och att man ska ta eleverna med i det.

Lärare 8: Men det är ett annat projekt.

Lärare 7: Men vad heter det?

Lärare 8: Det är det som dom andra skolorna är med i det

Lärare 7: Men alltså alltihop heter samma när man börjar...

Lärare 8: Virtuella lärarrummet

Lärare 7: Ja men tanken var väl då eftersom vi är ett program på tre skolor så att man då skulle på det sättet kunna nå varandra på ett enklare, sätt tror jag att är tanken bakom det hela. Kanske det är lite svårt i början, tror jag, men att så småningom kanske det blir bra. Men det tar sin tid och det är ju det att – jag tror säkert är ett bra sätt, men det är ju det att nu har vi ju börjat med den nya läroplanen. Man har fullt sjå att se vad den innehåller först. Det är ju ganska mycket med annat, förrän man kommer igång helt enkelt.

⁵ Dessa vidarebefordrades till Mariehamns stadsbibliotek och till Läromedelscentralen.

Lärare 7: Jo

Lärare 8: Och synnerhet när vi tänker på det här, portfolio då, som ska börja...

Lärare 9: Så är det mycket att lära sig först själv, innan man kommer underfund med hur det fungerar, för att kunna använda det sen.

Lärare 8: Men säkert är det ett bra försök, men det tar säkert en tid.

Intervjuaren: Men ni sa att ni uppfattade det som att det är ett projekt där ni har möjlighet att lättare ha kontakt med dom här andra skolorna som är med i projektet. Men finns där några andra saker ni uppfattar att det här är, det här projektet?

Lärare 7: Vad jag förstår så ska det liksom kunna bli ett större kontaktnät med andra skolor också, på Åland. Och kanske mera, ännu större samarbete, att det skulle bli ett gemensamt läroforum då eller vad man ska säga som fler skolor kan gå in och samarbeta. (Utdrag ur gruppintervju/ÅY 13.05.02)

På Ålands sjömansskola (ÅSSK) hade de båda intervjuade lärarna sinsemellan lite olika uppfattningar om vad utbildningen handlade om. En av lärarna hade en rätt klar bild av att det handlade om att skapa nya samverkansformer inom programmet. Den andra förde en diskussion om utbildningen egentligen innehöll något nytt.

Intervjuaren: Vad uppfattar ni hittills att det är för en utbildning ni deltar i?

Lärare 5: Ja hittills så har jag väl uppfattat det som någonting som är på kommande inom och som kunde användas inom det här hotell- och restaurangprogrammet helt enkelt. Jag har suttit med vid två tillfällen där det mest har varit information. Jag har inte direkt hunnit sätta mig in i det. Vi har fått via e-mail, att man kan läsa på mer och mer om det här. Men nu har mitt schema sett ut så att jag inte hunnit med något mera, så jag har varit med på dom här tillfällena och jag ser nog att det kan vara användbart för oss inom det här programmet. Det är nog helt klart det. Hittills

Intervjuaren: Vad anser ni att det innehåller?

Lärare 6: Jag skulle säga att mycket av sådan här utbildning så tycker jag egentligen inte innehåller på något vis så hemskt revolutionerande saker inte utan det är väl... jag uppfattar det faktiskt... Jag är lite negativ i den bemärkelsen att jag tycker att det lite är att uppfinna hjulet igen. För det är saker som man alltid har gjort, det ska bara göras lite på ett annat sätt, i andra former. (Utdrag ur gruppintervju/ÅSSK 29.05.02)

De fyra lärarna på ÅHRS som deltog i intervjun uppfattade att utbildningen handlade om portfoliomethodik och portfolio som ett redskap för överlänkning när eleverna går i olika skolor.

Intervjuaren: Vad uppfattar ni hittills att det är för en utbildning som ni är med i om man tänker på hur upplägget ser ut, innehåll och om det är lika – olika någon annan utbildning som ni har varit med i? /.../

Lärare 1: Reflexion, vägledning, eget arbete, uppföljning och sen två personer som är övertygade om att portfolio är det enda rätta i världen som har varit och föreläst... Jag tyckte nyttan med det egentligen var introduktionen och pedagogik i allmänhet som dom hade första gången. För det var liksom som en väckarklocka och man började tänka på det. Men jag vet inte om själva portfolion egentligen var så intressant men den där pedagogik biten tyckte jag var intressant.

Lärare 2: Det som jag har uppfattat i alla fall, nu svarar jag kanske för hela kollegiet, men att det var lite diffust i början i alla fall. Att förstå – vad är portfolio? – och att man kanske tror att portfolio är portfoliomethodik, att det är samma sak, vilket det ju inte är.

Intervjuaren: Är det någon som har varit med om, någon liknande utbildning?

Lärare 3: Jag har gjort en portfolio tidigare, en kurs.

Intervjuaren: Och ser du några likheter här än så länge?

Lärare 3: Visst ser jag likheter. Det var bara portfolio anpassad till en teori som heter

Lärande cykeln, Learning Cycle. Men mycket likheter ser jag nog.

Intervjuaren: Som till exempel?

Lärare 3: Nå den här metodiken, själva tankegången.

Lärare 2: Det som jag tyckte i alla fall är att det gav upphov till diskussioner, pedagogiska diskussioner, och det är ju en bra idé. Sen om det är lite diffust och om man ska ifrågasätta om vi ska ha det eller inte, det är det vi ska resonera om nu. Men det gav ju mycket konstruktiva diskussioner, tyckte jag. /.../

Lärare 1: Vad jag har förstått så är den här portfolio en ganska långvarig process och jag ser det som ett lite problem att vi har våra elever, dom flesta är här bara ett år och hur ska vi få... Det tar kanske ett halvt år för dom att lära sig och sen är det nästan klart redan att komma in i systemet. Är det något som vi borde börja med från tidigare som sen vi tar över.

Lärare 3: Det är grundidén med hela idén, som var min grundtanke med att börja med portfolio, var just det att när vi tar över elever från Sjömansskolan och Yrkesskolan, där dom varit i två år. Så vi vet redan ganska mycket om dom för att dom har börjat med portfolio samma dag som dom stiger in i skolan på hösten till Sjömansskolan eller Yrkesskolan. De börjar jobba med en individuell portfolio där dom lägger in sin utveckling från att dom inte kan någonting till att dom på hösten kommer till oss det tredje året. Då har vi ju helt ett annat utgångsläge att bedöma processerna från, att dom inte har kunnat någonting till att dom blir färdiga vid årets slut här på våren. Och då kan man följa med deras utveckling, vilken man ju också får in i den här portfolion, utvecklingsbehoven, var den enskilde eleven behöver hjälp. Så att du har alldeles rätt i det här att det måste vara en längre process. (Utdrag ur gruppintervju/ÅHRS 01.05.02)

Att fortbildningsprojektet hade anknytning till FirstClass hade alla en uppfattning om. Att fortbilda sig på detta sätt uppfattades också av alla som något de inte varit med om tidigare.

Lärare 7: Det är teknik då.

Lärare 8: Det var ju tidigare, men menar du att det var samma det här som vi var på, tidigare, inte det här FirstClass utan det här andra? /.../

Lärare 8: Du menar att det också ingick?

Lärare 7: Ja

Lärare 8: Men då har vi inte gjort något annat sånt här tidigare. Det är ju helt nytt. (Utdrag ur gruppintervju/ÅY 13.05.02)

Intervjuaren: Har ni varit med i någon annan fortbildning som är lika eller olika det här upplägget då?

Lärare 6: Egentligen inte.

Lärare 5: Nej, inte lika.

Intervjuaren: Är det något som är väldigt olikt?

Lärare 5: Ja, vi har egentligen inte använt det här. Inte har vi liksom... Det är ju det här, att man ska sitta... det här ska ju ske via datorn har jag förstått. Och det här dom här formerna, att verkligen börja arbeta, det har vi ingen erfarenhet av alls... (Utdrag ur gruppintervju/ÅSSK 29.05.02)

På ÅSSK upplevde man dock att inslaget med datoranvändning i fortbildningen var besvärligt. De uppfattade att de hade för bristfälliga kunskaper för att kunna delta fullt ut.

Lärare 6: Sen är det en sak som jag tror också att man kan uppleva som lite frustrerande. Man behöver själv som lärare ha väldigt goda kunskaper i datorns användning och datorns möjligheter. Har man inte det så tror jag att det kommer att bli väldigt svårt att kunna utnyttja det till fullo då. Att dom här killarna som kan data på sina fem fingrar, för dem är det hemskt enkelt att sitta och säga att 'jo, man kan göra så och så'. Men har man aldrig jobbat med datorn på det viset så... Där tycker jag att man borde ha gått andra vägen,

man borde först ha fått datautbildningen, om man säger så, där alla dom här olika metoder du kan använda, att man lär sig dom först. För att nu blir det väldigt frustrerande att man ska fotografera, man ska göra videon och man ska göra det ena och det andra vi pratar om. Jag har inte ett hum om hur jag ska förverkliga det och då blir det lite så här att man lägger lätt av för att det är något som jag aldrig kommer att ha tid att sätta mig in i. Att jag borde ha fått den här kunskapen först tycker jag, sen är det en annan parentes att... (Utdrag ur gruppintervju/ÅSSK 29.05.02)

Lärarnas förväntningar på vad de skulle kunna få ut av fortbildningsprojektet varierade också. På ÅY såg man fortbildningsprojektet som en möjlighet att vidga sitt tänkande, att inte låsa sig vid det gamla. På ÅSSK konstaterade man att man kunde få en inblick i sådant som betraktas som nytt, att man kunde bli informerad. Lärarna på ÅHRS diskuterade i stort som lärarna vid ÅY och ÅSSK men lyfte också idén om att lära sig nya undervisningsmetoder.

Intervjuaren: Om vi går till innehållet då, vad tror ni att den här fortbildningen kommer att ge er?

Lärare 2: Jag tror att det är viktigt att lite nu och då få puffar och att man får information om vad som finns vad som händer ute i världen inom pedagogiska fronten. Om vi sen inte kan använda det är en annan sak, men att det blir diskussioner i alla fall.

Lärare 4: Idéer, åtminstone blir man mera bekant med en av dom här undervisningsmetoderna.

Lärare 1: Jag tror ju att lärarna kommer att bli handledare mer och mer och det är dit portfolio visar riktningen.

Intervjuaren: Och är det bra – tycker ni att ni är på väg att bli handledare?

Lärare 1: Det tycker jag också är bra. Och sen när jag undervisar i svenska så är det väldigt roligt att ha något konkret som dom kan, så att säga, använda språket på. Att man inte sitter och skriver någonting som känns oväsentligt. Att dom ser mera nyttan av att använda språket. (Utdrag ur gruppintervju/ÅHRS 29.05.02)

Tiden som en problematisk faktor lyftes också av alla lärarna. Samtidigt förstärks bilden av att lärarna uppfattar att arbetet med portfolio började plötsligt och utan tillräcklig information.

Lärare 8: Sen att man måste ta sig tid, för jag sitter hemskt lite vid datorn, att jag tycker att det är hemskt viktigt för att jag gör det nödvändigaste men allt tar ju sin tid om vi säger så.

Lärare 9: Sen, att lägga den här tiden.

Lärare 7: Disponera om tiden.

Lärare 9: Och schemalägga för elevernas del. /.../

Lärare 8: Inte att sätta in på schemat, att nu ska ni sköta portfolio en timme, det tror jag inte.

Lärare 7: Vi måste säkert integrera det, du kan inte schemalägga det.

Lärare 8: Ja du menar att det ska ligga inom schemat på varje timme?

Lärare 9: Ja.

Lärare 7: På det viset måste man ju ha någon struktur på när man gör det, hur man gör det.

Lärare 8: Ja.

Lärare 7: Inte kommer vi bara att säga 'ja, nu får du sticka och pyssla med din portfolio' eller något. Kanske sen när alla vet vad det innebär, sen kan alla få en rullande tid var eller vad som helst, beroende på vad dom har för syssla. (Utdrag ur gruppintervju/ÅY 13.05.02)

Lärare 6: Sen tror jag nog att en sån här grej är så pass omfattande att det fodras tid, man måste liksom själv ta till sig och det måste mogna för en själv, så att man liksom kan,

som vi har diskuterat, det är ju förutsättningen att man själv tror på det. Annars får man inte eleverna med sig. Och det tar tid. Och i dagens stressade samhälle är det ju tid som man inte har. /.../

Lärare 6: Det som jag reagerat på här i vårat var att det var alldeles för kort tid mellan dom här tillfällena. Men det hade också att göra med det att vi fick inte igång FirstClass⁶ då när vi borde ha fått det. Så vi blev... egentligen blev vi på det viset på efterkälken i början. Vi hade inte samma information som dom andra eftersom våra datorer krånglade och vi inte var inkopplade, överhuvudtaget inte visste vad programmet gick ut på vid det andra tillfället. Då när vi borde ha fått all information som fanns, var den inte tillgänglig för oss. Så på det viset blev det lite fel. Man pratade om saker som vi inte visste vad det var frågan om. Och där blev det liksom på något vis väldigt kort tid emellan. Och just med tanke på att man har mycket undervisning så – det finns inte så hemskt mycket tid att sätta sig in i sådana här saker. Och just i och med att vi har den här läroplanen som vi har jobbat hela året med, jämsides. Så det har varit hemskt mycket och då har det här... ja ska jag vara ärlig så säger jag att det här har kommit sist, när jag har hunnit.

Lärare 5: Ja det är nog tidsproblemet som har varit den här tiden på året och...

Lärare 6: Men liksom hela tidpunkten för det här projektet så tycker jag är fel valt eftersom vi borde ha fått jobba i lugn och ro med läroplanen och få den klar. Sen skulle man ha tagit itu med den här biten. Att den borde ha börjat nästa år. Därför för att nu blir det så att läroplanen, den måste vi ha klar i augusti när vi ska köra igång tvåan. Den har vi ju måste jobba med också under vintern och det är liksom det som är absolut viktigast. Sen det här det är liksom... det blir lite så'nt här att den här portfolien är sånt här tjafs som man tar om man hinner. Så att personligen så skulle jag säkert ha varit mera positivt inställd till den om den skulle ha kommit ett år senare. För jag brukar nog själv vara positiv till nya saker men nu blir det så mycket på en gång att man orkar helt enkelt inte. Hela hösten så hade vi möten om läroplanen och vi borde ha fortsatt på våren men i och med att det här kom så har vi egentligen inte hunnit med det. Och det tycker jag att är fel, det blev ju så. (Utdrag ur gruppintervju/ÅSSK 29.05.02)

Intervjuaren: Om vi går till upplägget i den här fortbildningen som ni är med i, om att det är distansstudier, närstudier och att ni jobbar med FirstClass – finns det några fördelar med just den typen av upplägg?

Lärare 1: Problemet hittills är tycker jag att man inte hunnit med det. Vi har haft så mycket under hela våren så att man knappt hunnit läsa dom här mailen som har kommit.

/.../

Lärare 4: Jag har en sån uppfattning, men jag vet inte om ni delar den, men att det här projektet började så himla hastigt att det var många frågetecken från början. Att man borde ha börjat lansera det lite bättre, förankrat det hos oss. Att man förstod först när man varit med ett tag att det här är något som man ska inleda eller som...

Lärare 1: Jag håller fullständigt med lärare 4. Framför allt så visste inte jag om att det var ett utbildningsprojekt, jag hade inte en aning, utan jag trodde att vi skulle på ett möte och höra en föreläsning. Det kom som en nyhet att det var ett projekt. (Utdrag ur gruppintervju/ÅHRS 21.05.02)

Sammanfattningsvis kan man se att lärarna i de tre olika skolorna, i maj när projektet hade inletts, hade varierande uppfattningar både om innehållet i och nyttan med fortbildningen. I november intervjuades lärarna igen (ingen från ÅSSK och ÅY ställde upp för denna uppföljningsintervju). Vid dessa intervjuer (som både genomfördes i mindre grupper och som individuella intervjuer) framträder en bild av att portfolio är intressant och något man på sikt kan tänka sig att utveckla men att de ännu inte hunnit så långt.

⁶ På ÅSSK var det till en början omöjligt att installera FirstClass p.g.a. de säkerhetssystem som byggts upp inom skolans datasystem.

NV: Inte har det hänt så hemskt mycket. Vi har ju skapat i några kurser en sån här struktur för dom här portfoliomapparna och nu har dom satt igång och jobbar med dom här uppgifterna och skriver in i sina mappar. Och det finns en struktur i datasystemet då som gör det möjligt att dom har en sån här... dom har ju egentligen bara en mapp där dom jobbar, inte två. Så här är situationen kan man säga.

Intervjuare: Vad har du lärt dig av projektet så här långt? Har det gett dig någonting till?

NV: Det är för tidigt att fråga tycker jag. Alltså vi är så i början att jag kan inte svara på den där frågan inte. Vi kan säga så här att jag har stora förhoppningar.

Intervjuare: Ok. Kan du precisera hurdana förhoppningar du har egentligen?

NV: Nå-jo, på det sättet att dom här studerande ska uppleva det här som ett vettigare sätt att lära sig på och att dom tack vare det skulle bli mera motiverade och skulle jobba mer aktivt med sina portfolier och dom här casena.

Intervjuare: Men tror du att det kommer att underlätta eller förenkla för ditt eget jobb?

NV: Nej, arbetsmängden kanske förblir den samma men på det sättet underlättar det ju förstås att jag tror att eventuellt resultatet kan bli bättre, alltså inlärningsresultatet hos dom här studerande. Att då slipper dom slaviskt läsa till en tenta och nu får dom själv mera konkret koppla det här kursstoffet till ett konkret fall. (ÅHRS/ 21-28.11.02)

Det största problemet med det svaga intresset bland flera av lärarna beskrivs vara beroende av att projektet varit otydligt och dåligt förankrat bland lärarna och att det inte ställts tydligare krav från ledningen.

Intervjuare: Vad tycker du att det är som har fungerat och inte fungerat i det här projektet?

MM: Det som inte har fungerat är engagemanget hos systemet. Att det är ett sånt här projekt att man antingen startar eller så startar man inte. Att det här är liksom alldeles för lösa bitar. Att antingen går man in i det eller så gör man det inte. Och nu vet jag inte hur dom andra har avancerat men att vi har satt igång och ja, visst det känns lite trögt i början. Jag hoppas att det inte får likadan följd det här projektet som vårt kvalitetsstyrningsprojekt hade. Alltså man får en signal från en högre nivå att det här är önskvärt, det här ska vi göra men sen förankrar man ändå inte projektet desto djupare i organisationen.

Intervjuare: Känner du att det är något stöd som du saknar eller?

MM: Det här är ändå en stor pedagogisk förändring och därför tycker jag nog att man behöver ha mera power bakom en sådan här process.

Intervjuare: Varifrån skulle du vilja att den powern skulle komma?

MM: Nå den kommer naturligtvis uppifrån och sen inom lärarkåren.

Intervjuare: Alltså båda –?

MM: Men det förstår jag att det funkar på det här sättet, vilket stort projekt man än skulle starta i sån här organisation. Det är alltid människor som är vana vid att göra saker och ting på sitt gamla sätt, dom som har jobbat kanske 20 - 25 år. Inte är dom så förändringsbenägna. Och det är liksom... inte får det riktigt lyckade resultat om bara 20% av alla lärare kör enligt det man kommit överens. /.../

XX: Jag tror att det krävs resurser i form av tid också. Man måste jobba med sitt material och ändra en massa delar i upplägget helt enkelt, och det kräver tid.

MM: Och där kommer vi just till den här frågan om ledningens stöd.

XX: Det behöver komma en möjlighet till det. Men nu har man fulla dagar ändå, så att säga, utan att behöva förändra den pedagogik man bygger på idag.

MM: Pedagogiken bygger på det att man ska sitta här liksom 8 timmar om dagen som elev och som lärare och när ska man ha tid då att resonera kring dom här sakerna?

Intervjuare: Så det betyder då att ni inte går och kastar några ord i korridoren då och frågar att hej hur går det för dig med portfolio utan ni har jobbat mera för er själva nu när ni har...?

MM: Ja, så känns det just nu.

XX: Vi har nu haft, lite början här, så satt vi och funderade hur vi kunde samordna effekterna här och så vidare. Däremot så har gymnasialstadiet kanske en annan situation. Där har dom en drivande person att... (ÅHRS/21-28.11.02)

Lärarna konstaterade att FirstClass aldrig användes. Kontakten sköttes via Sven Schauman och det fanns aldrig någon orsak för lärarna att på egen hand börja använda servern. Istället använde man den vanliga e-postfunktionen som alla behärskade sedan tidigare. De digitala portfoliomappar man utvecklat placerades på skolans nätverksserver. Innehållet i projektet uppfattas av dem som engagerat sig som mycket positivt – men det var inte många som engagerade sig.

MM: Nej jag tycker alltså personligen att det här är jätkligt bra pedagogiskt koncept och jag skulle vilja utveckla det här för jag tycker att vi har en modell som kanske skulle kunna bli någonting på lång sikt. Men att det är ju så där att jag tycker att egentligen att ett sånt här projekt så borde egentligen först kanske förankras hos dom som bestämmer hur ramresurserna ser ut för lärarna för att genomföra något projekt.

/.../

Intervjuare: Hur tycker du att utbildningen har fungerat? Då tänker jag kanske med Ellmin?

MM: Du menar hela utbildningen av lärare i portfoliomethodiken?

Intervjuare: Ja

MM: Ja för min del har jag varit riktigt nöjd. Jag har nog att jag fått den informationen som jag har behövt. Jag tycker att jag inte har något att säga om... speciella brister.

(ÅHRS/21-28.11.02)

Intervjuare: Men du var med i våras då när Ellmin var här?

YY: Jag har varit med på alla hans föreläsningar eller fortbildningstillfällen eller vad vi ska kalla det.

Intervjuare: Har du fått ut något utav det eller lärt dig något utav det?

YY: Jag vet inte om jag ska säga lärt mig, men tankarna, man har väl börjat tänka att den här portfoliobedömningen kanske inte är så himmelens dum. Att det säkert är användningsbart bara vi kommer igång med det och får in det på rätta kurser eller sånt, vad jag nu ska kalla det. Det är helt tänkbart inom... typ, serveringstekniken och sånt här på åk 1, 2 och 3, att man ska ha lite portfolio. Så att inte... idén är ju inte alls främmande för oss och de flesta är intresserade utav det men tiden, tiden.

Intervjuare: Men så långt, vad är det du tycker att ha fungerat och inte fungerat med den biten som du har varit på föreläsningar?

YY: Ja inte vet jag om jag skulle säga att det är något som inte skulle fungera men det är väl det att vi inte riktigt hinner sätta oss ner och planera och bestämma hur vi lägger upp det helt enkelt. Det är väl nog det som jag skulle säga är det största bristen, tidsbristen, att vi skulle hinna sitta ner... Och visst träffas yrkesskolan och sjömansskolan och vi, vi träffas en gång i månaden så här, men det är läroplanen och allt sånt här som stressar på i första hand (ÅHRS/21-28.11.02).

Enkätstudien

Enkätstudien genomfördes i januari 2003. Totalt delades 22 enkäter ut och 18 enkäter besvarades.

Utöver det som framkommit ovan på basen av intervjuerna kan vi konstatera att flertalet av lärarna tyckte att de fått kännedom om ett arbetssätt som *principiellt kan vara av intresse för framtida arbete*. Majoriteten av lärarna uppgav att de trodde att de bättre skulle kunna samarbeta och hjälpa eleverna med hjälp av portfolio. Flera av lä-

rarna uttryckte också att de skulle vilja veta mera om hur man använder portfolio i praktiken. Många uppgav att informationen om fortbildningsprojektet hade fungerat dåligt. Flera efterfrågade flera konkreta modeller och tips för hur man arbetar med portfolio. Intressant är att flera av lärarna ändå uppgav att de ändrat sina åsikter om det egna pedagogiska tänkandet. Exempel på motstridiga synpunkter bland lärarna är att då en deltagare ansåg att tanken "ligger rätt i tiden" skrev en annan att införandet av en ny idé inom skolvärlden tar ca 100 år. En tredje person tyckte att kollegiet inte var den lättaste gruppen att rycka med sig och ytterligare en deltagare kände sig okunnig om de övriga områdena förutom gällande portfolio.

När det gällde projektets *kortsiktiga mål* uppgav en tredjedel av lärarna att de använde datorn oftare i sitt arbete och att de använde datorprogrammen mera effektivt efter fortbildningen. På frågan om huruvida fortbildningsprojektet bidragit till att skapa förutsättningar för en samverkan mellan lärare inom samma skola och mellan de tre skolorna svarade 14 av lärarna *mycket bra*, *bra* eller *rätt bra*. Fyra besvarade inte frågan. Beträffande målsättningen "att använda IT som kommunikationsredskap vid läroplansarbetet och bedömning" ansåg fyra deltagare att målsättningen uppfylldes *mycket bra* eller *bra*. Sju ansåg att målsättningarna uppfylldes *ganska bra* och fyra ansåg att de uppfylldes *dåligt*. En deltagare svarade inte på frågan. Målsättningen att kunna använda portfolio som redskap i bedömningsarbetet uppfylldes enligt åtta deltagare *mycket bra* eller *bra*, medan två svarade *rätt bra*. Fem lärare ansåg att den *uppfylldes dåligt* och tre personer besvarade inte frågan.

På frågan om hur studiedagarna med Ellmin & Ellmin fungerade i relation till fortbildningens målsättning svarade en majoritet av lärarna (16/18) att de inte fungerade *speciellt bra* eller *dåligt*⁷. En svarade att de fungerade *rätt bra*. Deltagarna ombads också relevansbedöma det material Ellmin & Ellmin tillhandahöll. En lärare ansåg att det fungerade *rätt bra* medan 13 deltagare tyckte att det fungerade *dåligt* eller *inte speciellt bra*. En deltagare besvarade inte frågan. Tre av lärarna svarade att de inte har använt materialet. Vidare tillfrågades deltagarna om hur handledningen från Ellmin & Ellmin fungerade. 16 deltagare tyckte att den fungerade *dåligt* eller *inte speciellt bra*. En deltagare har inte svarat på frågan.

Eftersom Sven Schauman uppenbarligen fått ett utökat handledaruppdrag fick deltagarna också bedöma hur hans handledning fungerat. De deltagare som använt sig av handledningen är nöjda. Tio personer ansåg att handledningen fungerat *mycket bra* eller *rätt bra*. Sex deltagare valde att inte utnyttja erbjudandet. Två personer har inte svarat på frågan.

Då deltagarna fick besvara frågan om hur FirstClass hade fungerat som redskap för fortbildningen framträdde en något mera nyanserad bild jämfört med intervjuerna. Svaren visar förstås fortfarande på att FirstClass inte fungerat så bra för att uppnå fortbildningens mål. En person ansåg att det fungerat *bra* och sex uppgav att det *inte fungerat*

⁷ Då man samläser intervjuer och enkäter framgår det att det lärarna saknade var konkreta exempel och en koppling till gymnasialstadiet. De flesta exempel Ellmin relaterar till hänför sig till grundskolan, vilket förefaller ha varit problemet.

speciellt bra. En person svarade att det fungerade dåligt. Av de 18 som besvarade enkäten svarar hälften att de inte har använt FirstClass. Jämfört med intervjuerna, där det framstod som om ingen använt sig av plattformen, visar enkäten att flera lärare i alla fall använt plattformen.

2.2.3. Fortbildarnas synpunkter på basen av intervjuer under projektets gång

Roger Ellmin, som fungerade som huvudansvarig fortbildare intervjuades i samband med introduktionsutbildningen för lärarna och vid en telefonintervju strax efter fortbildningsdagen i augusti 2002. Även den sista intervjun genomfördes per telefon under senhösten.

Initialt upplevde Ellmin & Ellmin att lärarna hade ungefär samma frågor och kommentarer som de fått i samband med de andra fortbildningsprojekt de bedrivit. Inom gruppen fanns både lärare som var tydligt intresserade av portfolio som redskap och lärare som ifrågasatte nyttan med det hela. Fortbildarna betonade att lärarna själva måste bedöma vilken nytta de kunde ha av portfolio och i vilka sammanhang. Efter fortbildningsdagen i augusti uttryckte Roger Ellmin att han var bekymrad för att lärarna inte kunde bestämma sig för vilket slags portfolio de ville utveckla och flera av lärarna hade inte gjort något planeringsarbete. Han uppgav även att det var oklart på skolan vem som skulle ställa krav på att/om lärarna skulle genomföra något arbete. Som fortbildare uppfattade han att det inte var hans roll utan snarast en ledningsfråga. Han bedömning av hotell- och restaurangprogrammet var att lärarna, i förhållande till hans del i fortbildningsprojektet, hade två huvudsakliga problem:

- hur de skulle koordinera arbetet med portfolio inom programmet
- hur de skulle lösa frågan om bedömningen av elevernas kunskapsutveckling över tre år

Dessa problem upplevde han att accentuerades av att en ny läroplan och nya bedömningsregler skulle tas i bruk, med kurser som påbörjas under år 1 men betygsetts först under år 3. Den fråga han uppfattade att lärarna behövde ställa sig är "Kan portfoliomethodik och it-teknik vara hjälpmedel i detta arbete och i så fall hur?" – alltså samma fråga som han ville att de skulle tackla redan i inledningsskedet.

Även Sven Schauman, som fungerade som intern handledare för lärarnas IT-användning, intervjuades vid två tillfällen – under försommaren 2002 och i september 2002. Ytterligare kontaktade han oss per e-post vid några tillfällen. Å ena sidan bekräftar Schaumans erfarenheter den bild som framkommit på basen av lärarintervjuerna och utvärderingsenkäten. Å andra sidan visade intervjuerna med Schauman att *några av de kortsiktiga målen* – diskussioner om läroplanen för att åstadkomma en gemensam måltolkning, gemensamma diskussioner om bedömning för att åstadkomma större enhetlighet och ökad IT-kompetens – *kunde nås trots de motgångar som uppstått*. På basen av intervjuerna med Schauman bekräftas också bilden av att Ellmin & Ellmin fungerade bra i samband med föreläsningarna men valde att genomföra handledningen

med Schauman som mellanhand i stället för att använda FirstClass som redskap för en direkt handledning av lärarnas olika planeringsarbeten. På detta sätt blev Schaumans uppdrag i grunden förändrat – från att fungera som tekniskt stöd till att fungera som handledare i relation till lärarnas försök att använda portfoliomethodiken. Trots att just denna del av uppdraget inte hade planerats in i projektet erhöll Schauman mycket uppskattning från lärarna.

Intervjuare: Har ni några övriga kommentarer, som ni tycker att ni vill ha sagt?

Lärare 8: Vi sa just åt Sven, han som är lite ledare eller dragare, han är ju jättepositiv till det och man kan ju fråga honom om det mesta för han är ju insatt i det, han har ju datavana. Det är ett plus att det är han som är dragaren.

Lärare 7: Ja, verkligen. (Utdrag ur gruppintervju/ÅY 13.05.02)

2.2.4. Fortbildning i process, fortbildning som kollegial samverkan, IKT som innehåll och hjälpmedel

Sammantaget kan vi konstatera att alla lärare som hör till HR-programmet idag har en bild av vad portfolio kan betyda i relation till arbetet med eleverna. De lärare som i högre utsträckning engagerade sig i fortbildningsprojektet uttalar sig också positivt i relation till innehållet i fortbildningen. Processtiden måste betraktas som nödvändig för att de som engagerade sig skulle få en chans att pröva på och utveckla sitt arbete. Hade fortbildningen omfattat endast en föreläsningsserie utan krav på lärarna att själva skulle pröva att utveckla en portfolio är det sannolikt att ingen försöksverksamhet hade inletts. Samverkan mellan lärarna uppstod uppenbarligen endast inom ÅY och inom avdelningen "kök" på ÅHRS. Fortbildningen kan därför inte ses som genomförd med stöd av IKT i egentlig mening – den IKT baserade delen utformades genom Sven Schaumans kontakter till Ellmin & Ellmin samt med projektledningen. Sammanfattningsvis innebär det att fortbildningen genomfördes som process i relation till några lärares vardagliga verksamhet där den kollegiala samverkan utsträckte sig till grupper som också annars samverkar.

2.2.5. Slutsatser om modellprojektet Virtuella lärarrummet

Styrka med projektet

- Portfolio som system och metod har principiella förutsättningar att fungera som ett redskap i lärarnas arbete men också som möjligt redskap för att underlätta för övergången från ÅSSK och ÅY till ÅHRS.
- Portfolio kan fungera som redskap för mera elevaktiva arbetssätt.
- De som engagerat sig upplevde fortbildningen som relevant och intressant.
- Alla lärare inom HR-programmet har idag en idé om vad portfolio är.
- Projektet bidrog till att lärarna ägnade mera tid åt *diskussioner* om läroplanen.
- Sven Schaumans insats var avgörande för att fortbildningen skulle upplevas som något annat än en föreläsningsserie.

Projektets svagheter

- Den utlovade handledningen via FirstClass av Ellmin & Ellmin uteblev i huvudsak.
- FirstClass utnyttjades aldrig som plattform för virtuell samverkan mellan lärare i olika skolor.
- Projektet var uppenbarligen inte tillräckligt förankrat bland lärarna utan representerade två av lärarna och rektorn. Därför var de tre presentationerna under hösten 2001 otillräckliga för att förankra projektidén. Lärarna upplevde att de saknade information om vad de deltog i.
- Ledningen kunde uppenbarligen ha varit mera pådrivande för att alla skulle ha inlett en försöksverksamhet.
- Lärarna vid de tre skolorna uppfattade inte portfolio som ett redskap för samverkan. De som startade upp en försöksverksamhet gjorde det inom sin egen avdelning eller inom sitt eget ämne.
- Lärarna uppfattade att fortbildningen tog tid från arbetet med läroplanen – detta trots att bedömningsarbetet beskrevs som en central del av innehållet i läroplansarbetet.
- I realiteten skapades ingen ökad samverkan mellan de tre skolorna.

3. Erfarenheter av två modellprojekt

I det följande presenteras hur var och en av huvudprinciperna fungerade inom de två modellprojekt som genomfördes. En kort diskussion förs även i förhållande till vart och ett av dem.

3.1. Fortbildningens innehåll och deltagarnas behov

För att utreda lärarnas behov sändes, i slutet av april 2001 en enkät till samtliga grundskolor och skolor inom gymnasialstadiet på Åland. I enkäten framhölls följande:

- att fortbildningens innehåll inte var givet utan skulle formuleras tillsammans med lärarna
- att IKT skulle utgöra ett redskap för genomförande av fortbildningen men inte nödvändigtvis ett innehåll
- att utbildningen skulle genomföras på distans och att utbildarna därför skulle sökas utanför Åland

Lärarna ombads ge förslag på vilka innehållsliga områden de upplevde behov av att lära sig mera om. De förslag som kom in kategoriserades tillsammans med några lärare och de som var mest lika formulerades till tänkbara modellprojekt. Utifrån dessa projektbeskrivningar gjordes efterforskningar av beskrivningar av liknande projekt på fastlandet, i Norge och Sverige. Projektbeskrivningarna låg till grund för bedömningen av vad som bäst motsvarade projektets huvudstrategi och de modellprojekt som utformats. Därefter kontaktades några utbildare. Urvalsprocessen handlade således om att hitta utbildare på fastlandet, i Norge eller Sverige som hade erfarenhet av att både arbeta med den typ av innehåll som motsvarade det lärarna beskrivit i enkäterna och enligt projektets huvudstrategi.

Det ena modellprojektet (Virtuella lärarrummet) hade en klart definierad målgrupp: lärarna inom hotell- och restaurangprogrammet. Det andra modellprojektet (ITIS på Åland) måste presenteras för lärarna så att de kunde fatta beslut om deltagande. Detta gjordes genom ett informationsbrev där projektets mål presenterades. Det framgick även att lärarna kunde forma innehållet enligt önskemål och att de skulle få distanshandledning under genomförandet.

3.1.1. Lärarnas behov?

För modellprojektet ITIS-Ålands del var det svårt att få flera deltagare än de två skolor som redan tidigt anmält sig, trots att ansökningstiden förlängdes. Skoldirektörerna inom grundskolan upplevde det som ett viktigt projekt och förde ut budskapet till skolorna men det som var *ledningens* behov svarade endast mot enstaka lärares behov. Inbjudan gick även till några program inom gymnasialstadiet. Ålands naturbrukskola deltog under vårterminen 2002 men avbröt i augusti eftersom den utbildning de planerat att genomföra inom ramen för ITIS-Åland inställdes p.g.a. för få sökande.

Inom hotell- och restaurangprogrammet (HR) uppgavs i förslaget till projekt att det representerade cirka 20 lärare. Planeringen av det konkreta modellprojektet gjordes tillsammans med två lärare och rektorn för Ålands hotell- och restaurangskola (ÅHRS), som har det formella ansvaret för HR-programmets genomförande. Ett informations-tillfälle ordnades i början av höstterminen 2001 i samband med en studiedag för samtliga lärare inom programmet. Då presenterades projektets mål och innehåll av de två lärarna, rektorn för ÅHRS och Living V&I Ab. Ytterligare en gemensam presentation för lärarna gjordes ett par veckor senare, då webbplatsen <http://groups.yahoo.com> presenterades. Under projektets gång kom det fram att det fanns motstånd inom lärargruppen mot användningen av IKT och den del av målsättningen som berörde IKT tonades ned. Portfolio som redskap för bedömning ifrågasattes av en del lärare. Endast ett fåtal utarbetade slutligen en portfolio som kunde användas med de studerande. Innehållet i detta projekt bedömdes under projektets gång svara mot endast ett fåtal lärares behov. Däremot svarade även detta modellprojekt mot *ledningens* behov.

3.1.2. Behov av eller krav på kompetensutveckling?

Inom fortbildning i näringslivet utgår behoven vanligen från krav som ställs av företagsledningen. Behovet definieras då i termer av skillnaden mellan den kompetens eller det kunnande personalen förväntas ha och personalens aktuella kompetens eller kunnande. Beträffande båda modellprojekten fanns det ett politiskt uttalat mål. Detta har dock inte uppfattats som ett krav av lärarna. Det har inte heller framställts som ett *krav* från skolornas huvudmän – däremot som en *önskan*, i grundskolornas fall från skoldirektörerna och inom hotell- och restaurangprogrammet från rektorn. För de lärares del som svarade på enkäten utifrån ett upplevt behov förefaller det som om det snarare handlat om individuella behov. I den bemärkelsen kan konstaterades det att behovsutredningen via enkät snarare kan betraktas som en *intresseutredning*.

Motsvarande intentioner på fastlandet har lett till att Utbildningsstyrelsen formulerat kompetenshöjningsstrategin ope.fi, med tydliga krav på skolorna att volymmässigt svara mot tre uppställda nivåerna (ope.fi-1 för alla lärare, ope.fi-2 för 50% av lärarna och ope.fi-3 för 10% av lärarna⁸). I Sverige valde regeringen att satsa på ITiS. Då projektet nu avslutats räknar man med att man nått cirka 50% av lärarna (d.v.s. 70.000 lärare) har deltagit i ITiS⁹. En liknande insats, det pedagogiska IT-körkortet, har även genomförts i Danmark. Där har 75% av lärarna deltagit. Rätten till det danska pedagogiska IT-körkortet har köpts av Norge och genomförs med stöd av erfarenheter från det svenska ITiS-projektet¹⁰. Den status ope.fi, ITiS och det pedagogiska IT-körkortet fått lyckades Den Digitala skolan inte få och därmed fanns det inte den typen av krav på arbetstagarna (lärarna). I grundskolan utgjorde ITiS-Åland ett utbildningsprogram bland andra som konkurrerade om lärarnas intresse. Inom hotell- och restaurangprogrammet bestämdes *att* lärarnas skulle delta men de bestämde själva i vilken utsträckning de deltog.

⁸ Koli & Kymälä (2001)

⁹ Tebelius, Aderklou & Fritzdorf (2001).

¹⁰ Ds 2002:55

Detta har naturligtvis lett till att projektledningen särskilt granskat de rapporter¹¹ som behandlat utvecklingsarbete i skolan samt de fortbildningsprojekt Living V&I Ab bedrivit på fastlandet och i Sverige. Utöver de organisatoriska principerna för fortbildningen som användes som utgångspunkt för den övergripande strategin för Det Digitala lär-rummet identifierades ytterligare en, som inte kommit fram i rapporterna men som ändå förefaller utgöra en väsentlig aspekt. Det måste finnas ett tydligt krav som aktualiserar behovet. Detta framgår som en del av bakgrundsbeskrivningarna i de projekt som utgjorde utgångspunkterna för vårt planeringsarbete och omnämns som yttre förändringar av olika slag som ger utslag i lärares arbete. Då rapporterna jämfördes, dels sinsemellan och dels mot projektet Det Digitala lär-rummet, blev det tydligt att detta incitament inte funnits – kravet har inte varit uttalat – eller åtminstone inte upplevts som reellt¹².

Behovsutredningen via enkät fungerade således inte som förväntat. Det är en viktig signal – vem ska man ställa frågan till? Kan man utreda arbetstagares behov genom att *fråga arbetsgivare*? Vad är det man får svar på när man frågar om *arbetstagares* behov? Svarar de i relation till sina arbetsuppgifter eller svarar de i relation till andra upplevda behov?

Vår slutsats är därför att *fortbildning som syftar till en förändrad verksamhet måste basera sig på reella krav på deltagarna. Fortbildning som är intressestyrd kan inte förändra verksamheten – endast enskilda arbetstagares arbete. I den bemärkelsen blir kunskapsutvecklingen inte kollektiv. Vad som var lärarnas behov kunde inte utredas via enkäten.*

3.2.Handledning för och i ett konkret projekt

I det följande presenteras uppläggningsen av de båda modellprojekten kort. Tyngdpunkten i presentationerna ligger på hur handledningen genomförts och fungerat inom respektive projekt.

3.2.1. ITiS-Åland

Grundprincipen för ITiS i Sverige var att lärarna inom sina respektive lärarlag genomförde ett handledt utvecklingsarbete. Fortbildarna från Umeå universitet var införstådda med att detta skulle gälla även på Åland, även om det finns få egentliga lärarlag. Istället bildade alla lärare på en skola en grupp som samarbetade om planeringen av ett gemensamt utvecklingsarbete. Utöver detta ingick seminarier där samtliga grupper skulle delta. Inför varje seminarium fick grupperna i uppdrag att läsa och diskutera några av de texter om IT och skola som fanns på hemsidan för ITiS¹³. Lärarna kunde välja de texter de själva uppfattade som mest intressanta eller mest relevanta för deras arbete. I och med att varje grupp valde en eller ett par texter tog lärarna sammantaget del av flera texter.

¹¹ T.ex. Hauge (2000), Rönnerman (1993, 1998).

¹² Ett likartat resultat visar även en studie av Macaro & Erler (1998).

¹³ www.gov.itis.se

Handledaren och grupperna träffades under vårvintern 2002 och drog upp riktlinjer för arbetet. Inför den första träffen sändes ett skriftligt material¹⁴ till lärarna som presenterade ITiS och vad lärarna förväntades göra under projektets gång. Varje skola fick dessutom en CD-rom¹⁵ som var avsedd att hjälpa lärarna med eventuella frågor om program och deras användning. En introduktion till användningen av denna CD-rom ordnades vid ÅTC.

Lärarna fick i uppdrag att planera ett projekt som skulle förverkligas med eleverna under höstterminen.Handledningen av planeringsarbetet skedde via FirstClass. Grupperna formulerade mål och ramar för sina respektive utvecklingsarbeten. Fortbildarnas bedömning vid uppföljningen i maj var att grupperna hade goda förutsättningar att lyckas i det arbete de planerat. Vid utvärderingen av projektet uppgav samtliga deltagare att den handledning de fått fungerat bra. Deltagarna uppgav också att handledningen var en av fördelarna inom projektet.

3.2.2. Virtuella lärarrummet

Detta modellprojekt omfattade dels portfolio som redskap för att diskutera läroplanens mål och bedömning och dels IKT. För dessa områden fanns det olika handledare. Ellmin & Ellmin ansvarade för att introducera lärarna i portfolio och för att handleda lärarnas arbete med att utveckla portfolios i grupp. Sven Schauman ansvarade internt för handledningen till de delar lärarna behövde hjälp med IT-relaterat arbete. Han fick i sin tur extern handledning av Pasi Silander för att klara av handledningen i förhållande till ope.fi.

Under våren 2002 introducerades lärarna i porfoliomethodik och sedan fick de i uppdrag att skapa grupper som skulle arbeta med att utveckla var sin portfolio. Efter de introducerande studiedagarna sände fortbildaren en förteckning över böcker, artiklar och videofilmer som deltagarna kunde ta del av för att fördjupa sina kunskaper om portfolio som redskap för bedömning. Listan vidarebefordrades till Läromedelscentralen och Mariehamns stadsbibliotek med information om det pågående fortbildningsprojektet. Ellmin & Ellmin gav även tips om skolor som arbetade med portfolio och några lärare åkte på studiebesök för att bekanta sig med arbetet. I slutet av vårterminen skulle lärarna skicka in sin planering till fortbildarna för att få respons på den. Några grupper gjorde detta. De fick en omedelbar men kortfattad respons av fortbildarna, som skrev att de skulle återkomma med utförligare synpunkter vid ett senare tillfälle. Detta skedde dock aldrig.

Under hösten 2002, då lärarna skulle genomföra sina portfolios, upplöstes projektet som kollegial verksamhet. Istället genomfördes enstaka individuella arbeten med portfolios. De problem som uppstod kan hänföras till följande samverkande faktorer: 1) hur fortbildaren tolkade sitt handledningsuppdrag – att det snarast handlade om att ge lärarna en uppgift och att förse dem med information, 2) programmets uppdelning på tre skolor med olika rektorer och därmed en oklar ledning och 3) den generella tradition

¹⁴ ITiS för skolor på Åland 2002.

¹⁵ Dunkels m.fl. (2001).

inom skolorna som ger lärarna rätten att bestämma över valet av utbildning. Vid utvärderingen av projektet var den dominerande uppfattningen bland deltagarna att *handledningen* när det gällde portfolio som redskap för bedömning inte fungerat speciellt bra. En del av den kritik som riktades handlade om att Ellmin & Ellmin uppfattades som otillräckligt insatta i gymnasieskolans verksamhet. Detta kom fram under intervjuerna, men de kritiska uttalandena nyanserades genom att deltagarna framhöll att det var uppenbart att utbildarna var insatta i hur portfoliomethoden fungerade inom grundskolan. Sammanfattningsvis kan man säga att den handledning lärarna fick i huvudsak omfattade information om var de kunde lära sig mera om portfolio och om kontaktuppgifter till andra skolor som prövat på portfolio. Av lärarnas svar att döma har dock endast ett fåtal satt sig in i det materialet.

Den interna handledning lärarna fick av Sven Schauman för datoranvändning kom tidsmässigt att omfatta mera än vad som planerats. I praktiken användes Schauman också som kontaktlänk mellan Ellmin & Ellmin och den del av personalen som bedrev ett utvecklingsarbete. Bland de tio personer som utnyttjat denna del av handledningen var den dominerade uppfattningen att den fungerat mycket bra. För att genomföra den interna handledningen fick Schauman handledning på distans av Pasi Silander. Så som det praktiska genomförandet av projektet gestaltade sig kom det att ske en förskjutning av handledningsinsatserna. Vid planeringen av projektet räknade Sven Schauman med att den handledning han skulle få var mera omfattande än vad som de facto behövdes, eftersom IT-delen skrevs ner. Det arbete Sven Schauman själv fick utföra inom ramen för projektet blev istället mera omfattande än vad som planerats.

3.2.3. Diskussion

Som både uppföljningarna och utvärderingen visat var deltagarna i ITiS-Åland nöjda med den handledning de fått. Av den uppföljning via FirstClass som gjordes konstaterades att både handledare och deltagare tog initiativ till handledning. Inom Virtuella lärarrummet skickade utbildarna information och gav kortfattade synpunkter på deltagarnas arbete vid ett tillfälle. Från deltagarhåll gavs kritik om detta i olika skeden. Projektledningen hade kontakt med utbildarna tidigt under hösten angående detta. Detta var dock ett problem som inte fick en fullt tillfredsställande lösning under den tid modellprojektet pågick. Enligt de erfarenheter projektledningen har från andra sammanhang finns det olika handledningstraditioner, där representanter för den ena tolkningen lägger ansvaret för initiativ på deltagarna medan representanter för den andra tolkningen tar ett aktivt ansvar för att deltagarna ska komma igång och upprätthålla sitt arbete.

Genom att handledningen fungerade så olika i de båda projekten har en väsentlig aspekt tydliggjorts, nämligen att *samtalen om hur handledningen ska genomföras behöver uppenbarligen ske ännu mycket mer konkret än de samtal projektledningen förde. Ansvarsfördelningen i handledningsprocessen behöver också klargöras för deltagarna. Vidare behöver ansvarsfördelningen mellan utbildare och ledning på arbetsplatsen preciseras.*

3.3. IKT som redskap?

Som redskap i båda modellprojekten har IKT använts. Gemensamt för de båda projekten har en webbplattform upprättats. Valet av webbplattform skedde dels med utgångspunkt i den utvärdering som gjorts av Statens skola för vuxna i Norrköping¹⁶ som grund för att bedöma de pedagogiska kvaliteterna och dels genom att Ålands teknolog centrum granskade de tekniska aspekterna av de olika plattformarna. Utifrån dessa båda granskningar och i samråd med fortbildarna valdes FirstClass som plattform. Inom Virtuella lärarrummet hade lärarna börjat med en egen plattform, <http://groups.yahoo.com>. De valde dock att byta till FirstClass då de erbjöds möjlighet till detta.

För varje modellprojekt skapades en egen konferens inom FirstClass. För ITIS-Åland skapades dessutom underkonferenser för respektive delprojekt.Handledningen skulle genomföras via FirstClass och kommunikationen mellan deltagarna i de olika grupperna skulle också ske via FirstClass. Utöver FirstClass användes även videokonferens inom delprojektet ITIS-Åland och för kommunikationen mellan projektledningen och fortbildarna.

FirstClass som redskap inom Virtuella lärarrummet har enligt utvärderingen bland lärarna inte fungerat. Av sjutton lärare som besvarade denna fråga uppgav nio att de inte använt FirstClass. En person uppgav att det fungerat rätt bra, fem att FirstClass inte fungerat speciellt bra och en att det fungerat dåligt (svarsalternativ: mycket bra – rätt bra – inte speciellt bra – har inte använt det). Som en del i uppföljningsarbetet av de båda modellprojekten följde projektledningen den kommunikation som fördes inom respektive modellprojekt. På basis av denna uppföljning och av de intervjuer som gjordes med lärarna vid två olika tillfällen konstaterades att fortbildaren aldrig använde FirstClass. Istället använde fortbildaren vanlig e-post och riktade all information och alla meddelanden till en enda person på ÅHRS som sedan fick vidarebefordra dem till de andra. Detta trots att fortbildaren uttryckligen utformade programmet med inslag av handledning via FirstClass. Lärarna inom detta modellprojekt fick på det sättet aldrig yttre incitament för att använda FirstClass, det blev aldrig ett nödvändigt redskap i fortbildningen. De som använde detta redskap gjorde det av andra orsaker.

Inom det andra modellprojektet, ITIS-Åland, var det endast en lärare (av sju) som inte använde FirstClass. Av de övriga ansåg fyra att detta redskap fungerade mycket bra medan två ansåg att det inte fungerade speciellt bra. I samband med de uppföljningar som gjordes konstaterades att kommunikationen mellan handledarna och deltagarna genomfördes via FirstClass. Däremot förekom det ingen kommunikation mellan deltagarna i de två skolorna. Här finns en skillnad mellan ITIS-Åland och de svenska ITIS-projekten. De svenska deltagarna representerade olika stadier och en handledningsgrupp bestod av flera arbetslag. I de åländska grupperna samarbetade lärarna inom respektive skola med varandra men inte med lärarna från den andra skolan.

¹⁶ www.ssv.se

Sammantaget kan man konstatera att för att IKT ska fungera som ett reellt redskap inom fortbildningen måste utbildaren ge olika incitament som gör det nödvändigt för deltagarna att använda det.

3.4. Samarbetsinläring

Den sista huvudprincipen handlade om samarbetsinläring. Begreppet samarbetsinläring lanserades på 1990-talet för att markera att man avsåg något annat än det traditionella grupparbetet. Då grupparbetet som arbetsform introducerades vid slutet av 1960-talet handlade det huvudsakligen om att *deltagarna* skulle organiseras i grupper som fick en gemensam uppgift att lösa. Den typen av grupparbete har kritiserats i flera sammanhang. Diskussionen om grupparbetet som arbetsform har dock fortsatt och detta har bl.a. lett till att man studerat på vilka olika sätt grupparbeten genomförs¹⁷. Detta har resulterat i att man sett att det som är av betydelse är hur *uppgiften* organiseras, alltså i vilken mån uppgiften förutsätter att deltagarna samarbetar för att de ska lyckas med att lösa uppgiften eller om den kan delas upp och utföras som individuella deluppgifter. I flera sammanhang har man därför under senare år valt att tala om samarbetsinläring istället för grupparbete för att tydliggöra vad det handlar om.

En av idéerna i de båda modellprojekten var att fortbildningen skulle bedrivas i relation till deltagarnas konkreta verksamhet. Detta för att de skulle uppleva utbildningen som relevant. Genom att utbildningen på detta sätt integrerades i deras vardagsarbete ökar enligt olika studier också förutsättningarna för en mera långsiktig förändring.

Inom ITIS-Åland planerade lärarna på respektive skola sina projekt tillsammans men genomförde dem till stor del i olika klasser. Elever från flera klasser berördes på det sättet av projekten inom respektive skola. Utgående från projektets uppläggning fick lärarna även gemensam handledning under projektet och stöd för fortsatt arbete. I samband med utvärderingen konstaterade deltagarna att deras samarbete ökat påtagligt.

Beträffande Virtuella lärarrummet var en av de ursprungliga ambitionerna att öka kommunikationen dels mellan de i programmet ingående skolorna och dels mellan den traditionella uppdelningen i köks- respektive salslärare. Grundidén var därför att skapa samsarbetsgrupper som bestod av lärare från *olika skolor* och som representerade *olika delar av verksamheten*. Inget av detta lyckades dock utan den slutliga gruppindelningen gjordes utifrån skola och arbetsuppgifter. Slutligen upplöstes även dessa grupper och istället genomförde enskilda lärare (eller påbörjade genomförandet av) portfolioprojekt med enstaka klasser. Vår uppfattning är den att grundtanken i uppgiften – att utveckla, utpröva och utvärdera några portfolios – hade alla förutsättningar att bli en uppgift som svarade mot konceptet för samarbetsinläring.

Även i detta fall resulterade de två modellprojekten i olika resultat. I det ena fallet, ITIS-Åland, fungerade den uppgift lärarna fick – att planera ett gemensamt projekt – som tillräcklig struktur för att lärarna skulle samarbeta i lösningen av uppgiften. Däremot har samverkan mellan de båda skolorna i projektet inte uppfattats som lika nödvändigt,

¹⁷ Sjödin (1991)

de gemensamma seminarierna som forum för att diskuteras övergripande frågor om IT och skola har upplevts som betydelsefulla av tre lärare. I det andra fallet, Virtuella lärarrummet, var det uppenbart att *det inte är tillräckligt att uppgiften formuleras som en samarbetsuppgift om det inte finns krav på att uppgiften ska genomföras.*

3.5. Övriga synpunkter: informationen om projektet

Inom båda modellprojekten kom det fram kritik, både under projektets gång och i samband med utvärderingarna, som handlar om två saker som projektledningen uppfattat som väsentliga att ta upp utöver de i projektet nämnda strategierna. En typ av kritik handlade om att deltagarna upplevt att de inte fått information om projektet, vilket är intressant i förhållande till de informationsinsatser som genomfördes. Den andra typen av kritik handlar att deltagarna inte förstätt projektets organisation.

3.5.1. Informationen om respektive modellprojekt

När det gällde ITIS-Åland gavs den första informationen i samband med planeringsfasen under våren 2001, då enkäterna distribuerades. Följande tillfälle som erbjöds var vid det planeringsseminarium som genomfördes i juni 2001 och dit ett flertal lärare hade anmält sig men endast ett fåtal lärare kom. Den tredje formen av information bestod av en inbjudan att delta i det konkreta projektet, där målsättningen beskrevs. Denna gick ut i början av hösten 2001. Då endast ett fåtal anmälningar kom in samlades skoldirektörerna till information och dessa gav i sin tur informationen vidare till skolorna. Ytterligare en skriftlig inbjudan och information gick ut och i samband med ett möte för rektorer och föreståndare gavs ytterligare information. Slutligen fick deltagarna som slutligen kom att ingå i projektet skriftlig och muntlig information i samband med första träffen med fortbildaren. Vid uppföljningen av projektet vid slutet av vårterminen 2002 var en av de synpunkter lärarna gav att de inte hade fått någon information om projektets tidsmässiga uppläggning. Under den videokonferens som ordnades i början av höstterminen 2002 påminde fortbildarna därför om den skriftliga information som utdelats.

Beträffande Virtuella lärarrummet sköttes informationen till stora delar internt, dels i samband med de möten som hölls och dels via <http://groups.yahoo.com>. Utöver det deltog Living V&I Ab vid två tillfällen i möten med programmets lärare där projektets målsättningar beskrevs och det planerade innehållet diskuterades. Senare deltog projektledningen i ytterligare ett tillfälle på ÅHRS där bl.a. <http://groups.yahoo.com> presenterades. Ändå uppgår deltagare i båda projekten, både i samband med uppföljningarna och i samband med utvärderingen att de inte fått tillräcklig information och – framför allt i Virtuella lärarrummet – att de inte visste vilka mål som eftersträvades.

3.5.2. Informationen om projektets organisation

Den andra typen av kritik handlade framför allt om Living V&I Ab:s roll i projektet, där

deltagarna föreföll att sammanblanda rollen som projektledare med den roll som kanske oftare kopplas till företaget – som fortbildare. Inom ITiS-Åland kom detta starkare fram än inom Virtuella lärarrummet. Deltagarna i ITiS-Åland upplevde att projektledaren borde ha deltagit i projektet på ett konkret sätt. För att undvika en sammanblandning av rollen som administratör med rollen som fortbildare fattades från början beslutet att Living V&I Ab endast skulle finnas i bakgrunden i förhållande till modellprojekten. Risker fanns att deltagarna annars skulle ta kontakt med projektledaren, som fanns i närheten, istället för med fortbildarna som ansvarade för genomförandet av respektive modellprojekt. Just den osynliga rollen upplevdes dock frustrerande, vilket kom fram både i samband med en uppföljningsintervju och i samband med utvärderingen av projektet. Inom Virtuella lärarrummet kom det i samband med utvärderingen fram önskemål om att Living V&I Ab borde ha styrat projektet lite mera. I båda fallen gavs informationen om Living V&I Ab:s roll både skriftligt, i samband med enkäten, och muntligt vid projektstart. Inom ITiS-Åland gavs informationen dessutom av fortbildaren.

En hypotes är att den här delen av problematiken berodde på att det fanns aktörer på för många nivåer för att deltagarna skulle kunna hålla isär dem. Både projektägaren och projektledaren förblev mer eller mindre osynliga för deltagarna. Närmast deltagarna fanns fortbildarna, som hade en tydlig funktion. För andra fortbildningsanordnare torde den här situationen sällan uppstå – man förväntar sig sällan att arrangören/administratören deltar i fortbildningen.

De båda typerna av kritik väcker dock frågan om *hur man kan informera om ett projekt som baserar sig på deltagarinflytande och där de insatser som gjorts inte uppfattats som tillräckliga*. Också den senare typen av kritik, som berörde vår roll, måste ses som en aspekt av kritiken om information.

3.6. Modellprojektens kortsiktiga mål och resultat

Om man bortser från de problem som funnits i relation till huvudprojektet – och de nyanserade svar som uttryckligen problemen möjliggjort – fanns det även kortsiktiga mål i förhållande till modellprojekten. De var följande:

- att lärare inom grundskola och gymnasialstadiet kan använda IKT som pedagogiskt redskap i undervisningen och för fortbildning
- att, utgående från lärarnas verksamhet, höja lärarnas kompetens inom ett område de själva väljer
- att sammanföra lärare från samma eller olika skolor med gemensamma fortbildningssintressen

Inom ITiS-Åland finns det några kommentarer från uppföljningsintervjuerna och utvärderingen som är värda att lyfta i detta sammanhang: I Lumparland framhåller lärarna att deras syn på IT i skolan har blivit mer nyanserad. De ser tydligare när IT är till hjälp, vilka svagheter och vilken styrka det finns i olika sammanhang. "Det har blivit mer ett

verktyg bland många andra i skolan än något luddigt framtidshopp". I Ytternäs betonar lärarna erfarenheterna av samarbetet mellan olika årskurser. De har jobbat med nya grepp, som de upplevt som roligare. Samtidigt har de konstaterat att arbetet tog mer tid än de föreställde sig. Lärarna uppger att de lärt sig att läsordningen måste kunna användas flexibelt när man samarbetar, och att man måste avgränsa arbetet. "Det är ju jättevärdefullt att man kan jobba tillsammans så här och att man går också över klassgränserna". Fem av sju lärare anser att projektet lett till att de använder datorn effektivare i undervisningen och alla anser att de fått stöd för att utveckla ämnesintegrerad undervisning (en av det svenska ITiS-projektets målsättningar som fanns med i de åländska lärarnas enkätsvar – många av förslagen handlade om ämnesintegrering och datoranvändning).

Inom Virtuella lärarrummet var drivkraften till projektet att lärarna i de tre skolorna gemensamt skulle bearbeta och tolka läroplanens mål och särskilt diskutera grunderna för bedömning. Portfolio skulle utgöra redskapet för det och det virtuella lärarrummet skulle skapas eftersom det var svårt att hitta gemensamma mötestider. Genom det virtuella lärarrummet skulle lärarna samtidigt kunna bli skickligare datoranvändare. För att testa lärarnas datorskunskaper före och efter projektet användes samma enkät, som administrerades internt inom skolan. Enligt svaren på den enkät som besvarades efter att projektet avslutats har merparten av lärarna de färdigheter som motsvarar ope.fi-2, vilket var målet. Lärarna har också diskuterat både läroplanens mål och bedömning. Till dessa delar har projektet således uppnått de ursprungliga målen. Tio av lärarna uppger också att projektets mål, att använda portfolio i bedömningsarbetet, nåtts mycket bra (3), bra (5) eller ganska bra (2) (skala: utmärkt, mycket bra, bra, ganska bra, dåligt).

Sammantaget har respektive modellprojekt således i huvudsak svarat mot de kort-siktiga målen även om det i förhållande till huvudprojektet funnits en del problem. Dessa har dock, som tidigare nämnts, bidragit till att belysa kritiska punkter i planeringen av fortbildning som utgår från de principer som utarbetades för strategin.

4. Diskussion av resultatet

Det kortsiktiga resultatet för de två modellprojekten antyder att den fortbildningsstrategi som utvecklades måste ses som fruktsam. Principerna var:

- innehållet skall basera sig på deltagarnas behov och byggas upp i samråd mellan fortbildare och deltagare och relateras till deltagarnas dagliga arbete
- deltagarna skall få handledning för att genomföra ett konkret och avgränsat projekt relaterat till sitt dagliga arbete
- utbildningen skall helt eller delvis genomföras på distans och IKT skall utgöra ett av medlen för detta
- utbildningen organiseras enligt principer för samarbetsinläring

Huvudprinciperna baserar sig på erfarenheter från pedagogisk forskning om distansutbildning, IKT som stöd för grundutbildning och fortbildning, samarbetsinläring samt på utvärderingar av olika fortbildningsprojekt. De utbildningsinsatser som resultaten representerar berör såväl grundskola, högskola, lärarfortbildning, vuxenutbildning och arbetslivsutbildning. Resultaten från forskning och utvärderingar representerar bl.a. Australien, England, Finland, Norge, Sverige och USA. Strategin inom huvudprojektet handlade om att sammankoppla de olika delarna.

Motivet till val av just dessa principer bygger för det första på erfarenheter av den bristande genomslagskraft traditionell lärarfortbildning har visat sig ha. Med traditionell fortbildning avses här enstaka studiedagar i form av föreläsningar och grupparbeten av principiell karaktär. Kritiken mot sådan typ av fortbildning har i huvudsak handlat om att den sällan leder till att verksamheten förändras. Däremot har fortbildningsprojekt som organiserats enligt de ovannämnda principerna gett resultat i form av förändrade arbetsrutiner. Framför allt har detta förklarats med att fortbildningen relaterats till en avgränsad del av deltagarnas faktiska arbetsuppgifter och att handledning byggts in som en väsentlig del av fortbildningen.

Referenser

- Bitner, N. & Bitner, J. (2002). Integrating technology into the classroom. Eight keys to success. *Journal of Technology and Teacher Education*, Vol. 10, 95–100.
- Chaib, M., Bäckström, Å. & Chaib, C. (2001). "Detta är bara början . . ." – erfarenheter och reflektioner från sex ITiS-arbetslag. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation.
- Ds 2002:55. *E-lärande som utmaning: slutrapport från Arbetsgruppen för ny nationell IT-strategi för skolan*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer: Utbildningsdepartementet, Regeringskansliet
- Dunkels, E. m.fl. (2001): *IKT och lärande*. CD-rom. Lund: Studentlitteratur.
- Egerbladh, T., Andersson, I. & Rönnerman, K. (1995): *Lärare forskar i sin praktik : 12 projekt från skolor i Umeå och Vännäs*. Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen, Umeå universitet; 112. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.
- Ellmin, R. (2001). *Portfolio: sätt att arbeta, tänka och lära*. Stockholm: Gothia.
- Ellmin, R. & Ellmin, B. (2000). Portfolio i praktiken: lärare berättar hur de arbetar med portfolio. Svenska Kommunförbundet.
- Falkenberg, C. (1994). *Storyline-metoden : "den skotske metode": undervisning på fantasiens vingar*. Vejle: Kroghs forlag.
- Freeman, D. (1999): *Towards a descriptive theory of teacher learning and change*. Konferensbidrag vid ISATT, Dublin 1999.
- Gröning, I. (red., 1996). *Att lära i samarbete: grupparbete i förskola och skola*. Rapporter från ILU 1996:3. Uppsala universitet, Institutionen för lärarutbildning.
- Hauge, T. E. (2000). *Teachers' learning about teaching: The use of teacher written cases in in-service training*. Konferensbidrag vid NFPF, Kristiansand 2000.
- Kelsey, T. W. & Mincemoyer, C. C. (2001). Exploring the potential of in-service training through distance education. *Journal of Extension*, Vol. 39.
- Knapsczyk, D. R. (1993). A distance learning approach to in-service training. *Educational Media International*, Vol. 30, 98–100.
- Koli, H. & Kylmälä, M. (2001). Strategi för informations- och kommunikationsteknik i undervisningen verktyg för utvecklingsarbetet [CD-rom]. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Lindberg, E. (2000). *Storyline - den röda tråden*. Solna: Ekelunds Förlag.
- Lindström, L. (1997). Portföljen som examinationsform. Ett socialt-konstruktivistiskt utvecklingsarbete inom lärarutbildningen. *Häftet för didaktiska studier 64*, Lärarhögskolan i Stockholm: Didaktikcentrum.
- Linnakylä, P., Pollari, P. & Takala, S. (1994). *Portfolio arvioinnin ja oppimisen tukena*. Jyväskylä: Kirjapaino Oma Oy.
- Linnakylä, P., Kankaanranta, M. & Bopry, J. (toim. 1999). *Portfolioita verkossa: Portfolios on the web*. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos
- Macaro, E. & Erler, L. (1998). In-service training needs in MFL. *Language Learning Journal*, No. 18, 85–92.
- Madsén, T. (red., 1994): *Lärares lärande: från fortbildning till en lärande arbetsorganisation*. Lund: Studentlitteratur.
- Murray, L. (1998). CALL and web training with teacher self empowerment: A developmental and long-term approach. *Computers & Education*, Vol. 31, 17–23.
- Olofsson, B. (2002). *Rapport: ITiS för svenska skolan i utlandet*. (www.itis.gov.se/index_kompetensutveckling.html)
- Pollari, P., Kankaanranta, M. & Linnakylä, P. (toim. 1996). *Portfolion monet mahdollisuudet*. Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden tutkimuslaitos.
- Pollari, P. (2000). "This is my portfolio" : *portfolios in upper secondary school English studies*. Jyväskylä univeristy, Institute for Educational Research.
- Rönnerman, K. (1993): *Lärarinnor utvecklar sin praktik: en studie av åtta utvecklingsarbeten på lågstadiet*. Akademiska avhandlingar vid Pedagogiska institutionen, Umeå universitet; 36.

- Umeå: Umeå universitet.
- Rönnerman, K. (1998): *Utvecklingsarbete: en grund för lärares lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Sahlberg, P. & Leppilampi, A. (1998). *Samarbetsinläring*. Stockholm: Runa Förlag.
- Sjödin, S. (1991). Problemlösning i grupp: betydelsen av gruppstorlek, grupsammansättning, gruppnorm och problemtyp för gruppprodukt och individuell kunskapsbehållning. Akademiska avhandlingar vid Pedagogiska institutionen, 30. Umeå universitet.
- Taube, K. (1997). Portfoliomethoden: undervisningsstrategi och utvärderingsinstrument. Stockholm: Gothia.
- Tebelius, U. Aderklou, C. & Fritzdorf, L. (2001). Skola i omvandling? Delrapport: På väg mot ett generativt lärande. Kvantitativ studie av ITiS-satsningens effekter. Högskolan i Halmstad, Sektionen för Hälsa och Samhälle.
- Østern, A-L. & Heilä-Ylikallio, R. (1997). *Storyline och drama som analysredskap vid arbete med Yvonne Hoffmans bok Kniven och ringen: en didaktisk handledning*. Studie- och undervisningsmaterial från Pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi, 1997:19. Vasa: Åbo Akademi.

Internet-adresser:

Högskolan på Åland: <http://www.ha.aland.fi>

ITiS: <http://www.itis.gov.se>

Statens skola för vuxna (utvärdering av webbplattformer): <http://www.ssv.se>

Storyline: <http://www.acskive.dk/storyline/>

Umeå universitet/Institutionen för media och lärande: <http://www.iml.umu.se>

Webbplattformen yahoo: <http://yahoo.groups.com>

Bilaga 1 (utformat på basen av programmet för ITiS för Svenska utlandsskolan)

Fortbildningsprogrammet - ITiS på Åland

Period

Fortbildningsprojektet pågår under perioden januari – november 2002

Deltagare

5-6 lärarlager inom grundskolan/gymnasialstadiet (med ca 3-5 lärare i varje lag)

Omfattning

Fortbildningen, som är indelad i två steg, omfattar totalt ca 4 veckors arbete: steg 1 ca 20-40h och steg 2 ca 120h. Merparten av denna tid avser lärarnas konkreta utvecklingsarbete med eleverna i klass

Genomförande

Fortbildningen genomförs i form av arbete i grupp och klass, närstudier och IKT-baserade konferenser. För dessa konferenser används kommunikationsprogrammet FirstClass.

Urvalskriterier

De lärarlager/kollegier som vill delta i ITiS på Åland skriver en **fritt formulerad anhållan** senast **den 4 december** där det framgår:

- Vilka som är intresserade av att delta
- Nuvarande datorkompetens och tillgången på datorer och program
- Tänkbart projekt som gruppen vill genomföra med sina elever
- Skolledningens stöd

Vilka som slutligen får medverka i fortbildningsprojektet avgörs på basen av den fritt formulerade anhållan. Avgörandet sker i samråd med skoldirektörerna och Living.

Förutsättningar för deltagande

Aktivt deltagande – tid avsätts för arbete i arbetslag (grupp av lärare), seminarier, för egna studier och arbete i klass

Kontinuitet – arbetslaget bör kunna antas vara intakt över hela perioden

Elevgruppen – den/ de elevgrupper som deltar i utvecklingsarbetet bör helst "finnas kvar" i skolan även ht 2002 (tex åk 4 och 5, 7 och 8, 1 och 2)

Organisation – skolans organisation och schemaläggning måste medge ämnesövergripande arbete, arbete i lärarlager

Skolledaren – för att ett bestående utvecklingsarbete skall kunna genomföras behöver skolledningen underlätta och delta i (åtminstone seminarierna) för fortbildningsverksamheten

Kostnader

Fortbildningsprojektet finansieras av *Det digitala lär-rummet*. Detta innebär att deltagandet är avgiftsfritt inkl det studiematerial som inte finns tillgängligt via Internet. Projektet ansvarar också för licensavgifterna till programmet FirstClass. Skolorna ansvarar själva för deltagarnas resor (till Mariehamn för videokonferens eller närstudieträffar) och eventuella vikariekostnader.

Uppläggnig av fortbildningen

ITIS-kompetensutveckling bygger på tre principer:

- arbete i skolan – i arbetslaget och i klass (individuell & kollektiv kompetensutveckling och erfarenheter av ett konkret utvecklingsarbete)
- seminarier (utbyte av erfarenheter mellan olika arbetslag, tematiserade diskussioner)
- rapportskrivning (dokumentation av erfarenheter och forskning och skapandet av ett kollektivt minne)

Under denna period bör de deltagare som känner sig osäkra med dator förbereda sig för det fortsatta utvecklingsarbetet. Förslag på självstudiematerial: Dunkels, E. mfl. Mål. 2001: *IKT och lärande* [CD-ROM] Lund: Studentlitteratur. (ett exemplar / arbetslag ingår i kursen)

Utvecklingsarbete i lärarlag och i klass

Arbetslaget

- Genomför ett utvecklingsarbete med elever. Arbetet ska vara:
- ämnesövergripande, problembaserat och elevorienterat
- bygga på tydliga syften och mål
- Fungerar som studiegrupp (diskuterar och fördjupar sina kunskaper, skriver en gemensam rapport baserat på loggböcker, lägesrapporter, teoretiska studier och erfarenheter från utvecklingsarbetet)

Individuellt

- Studerar valda delar av studiematerialet (förbereder sig inför gruppdiskussioner och seminarier)
- Skriver loggbok (minne, reflexion, underlag för rapporten)

Seminariegruppen

- Består av 5-6 arbetslag/kollegier som "träffas" tre gånger för tematiserade diskussioner och för erfarenhetsutbyte

Träff 1: Närstudieträff

- introduktion
- handledning av idéer till projektarbete
- seminariet "IT i praktiken"

Träff 2 och 3.

- organiseras i FirstClass

Handledning

Handledningen genomförs i FirstClass och har två funktioner:

- belysa och ge feedback på arbetslagets arbete utifrån
- svara på arbetslagets frågor och vägleda

Examination

Arbetslaget redovisar under en närstudieträff sitt utvecklingsarbete för de andra grupperna

- det egna utvecklingsarbetet digitalt t.ex. med PowerPoint.
- kritiskt granskar och opponera på ett annat arbetslags rapport

Bilaga 2 (programmet utarbetat av Ellmin & Ellmin)

Ramprogram: uppläggnig av utvecklingsprogrammet

Steg 1: Utbildningsdag 1 (tisdagen 12 mars 2002 kl.15.00 – 19.00)

Portfolio i yrkesutbildning – syfte och tillämpningsområden
Portfolio och digitala tekniken – Personligt Digitalt Stöd (PDS)
Webb.portfolio – offentlig & privat del.
Genomgång av viktiga steg för att bygga portfolio
Plan för det fortsatta arbetet fastställs
Ledare: Roger Ellmin

Steg 2: Eget arbete: (mars 2002)

Påbörja arbetet med att bygga upp en portfolio – förslag till struktur & innehåll
Handledning via FirstClass.

Steg 3: Utbildningsdag 2 (tisdagen 2 april 2002 kl. 16.00 – 19.30)

Arbete kring portfolios *struktur, innehåll och form*
- Vilka kunskapsområden skall belysas? (ämnen/ämneshområden)
• Vad inom respektive ämne/ämneshområde skall belysas och bedömas i portfolion:
Produkt (avslutade arbeten) *Process* (själva lärprocessen, lärstrategier, sätt att lära) *Perception*
(attityder, motivation, självvärdering)
Ledare: Roger & Birgitta Ellmin

Steg 4: Eget arbete (april - augusti)

Att bygga portfolion – enskilda lärare utarbetar förslag inom sina respektive kunskapsområde.
Handledning via FirstClass.

Steg 5: Utbildningsdag 5 (fredagen 23 augusti 2002 kl. 08.30 – 15.00)

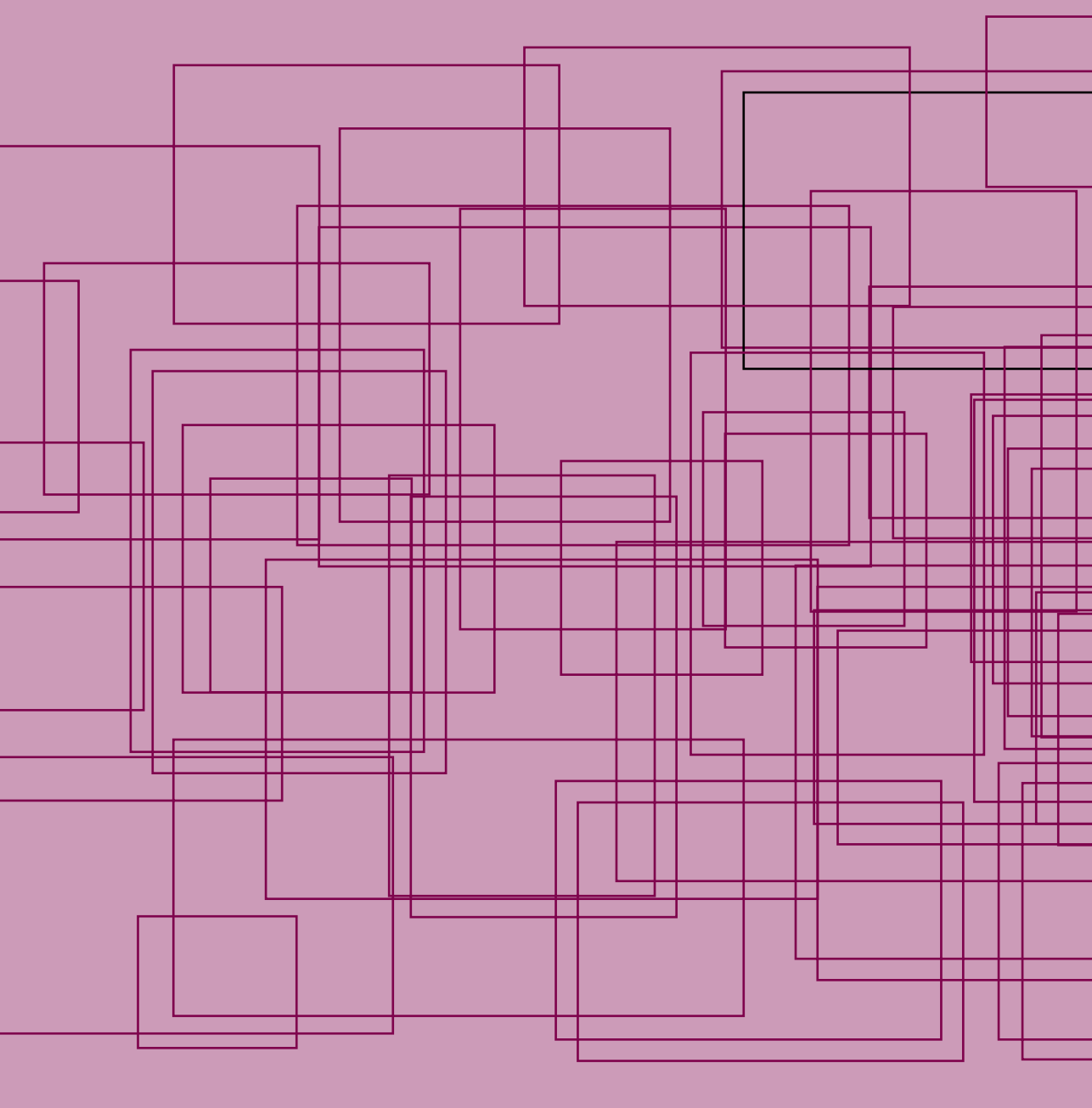
Fastställande av portfolios struktur och innehåll
Plan för implementering och kontinuerlig utvärdering och vidareutveckling
Ledare: Roger & Birgitta Ellmin

Steg 6: Eget arbete (augusti- november)

Implementering
Handledning via FirstClass
Presentation av hur portfolio används inom programmet på hemsidan

Övrigt: Inläsning av litteratur, PM och sökning på Internet

Datahandledning: Sven Schauman (Pasi Silander / Helsingfors universitet)



Projektet har delfinansierats av Europeiska Socialfonden
genom Ålands Mål 3-program 2000–2006